מוסדות וארגונים באגרות הראי"ה

תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו

מוסדות וארגונים באגרות הראי"ה

נזכר ב-15 אגרות

רקע, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

רקע

(לפי האגרות) "שערי תורה" היה תלמוד תורה ביפו, ולצדו בית מלאכה ובית תבשיל. הרב קוק עמד בראשו, ראה בו מוסד שבו התורה היא העיקר, ובחן בעצמו את תלמידיו.

בשנת תרע"א נפגע המוסד מהמשבר שפקד את המוסדות בירושלים, ובימי מלחמת העולם הראשונה, כשהרב קוק ישב בשווייץ, פנה פעם אחר פעם לנדיבים באמריקה ובקהיר להציל אותו מרעב.

נוסח האגרות – עם ביאור

15 האגרות שבהן שערי תורה נזכר, לפי סדר הכרכים. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג מרחשוון תרס"ח - יפו **נמען:** חברי לשכת 'המזרחי' לארצות המערב

תשובה מפורטת לשאלון על מצב החינוך בארץ ישראל. החינוך הישן: תלמודי תורה רבים, עם מעלות וחסרונות שצריך לתקן; אגודת 'שומרי תורה' מגינה על היהדות מפני בתי הספר הלאומיים־החילוניים. אין עדיין בית ספר דתי לבנות, ויש צורך דחוף בכך. הרב קוק מתאר חדר חדש ב'אחוה' שלומדים בו עברית, המתאחד עם 'שערי תורה', ומחלקת מלאכה. הרב קוק גם מתאר את בתי הספר החדשים והמורים בהם. העיקר שחסר הוא בתי ספר שמוריהם יראי שמים ומכירים בצורכי החיים, יחד עם ישיבה גדולה. הרב קוק מציע את עזרתו כרב הישוב החדש, ומדגיש את התועלת בידיעת ערבית ותורכית לחכמי תורה.

עיקרי הדברים

- סקירת מצב החינוך הישן והחדש בארץ ישראל.
- חוסר בחינוך דתי לבנות.
- חדר עברי ב'אחוה' ומחלקת מלאכה ב'שערי תורה'.
- הצורך בבתי ספר תורניים העונים לצורכי החיים.
- חכמי תורה הדוברים ערבית ותורכית - פתח להשפעה בממשלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג מ"ח תרס"ח[4].

כ'[5] האדונים הנכבדים, הרבנים החכמים, חברי לשכת "המזרחי" לארצות המערב, [הסניף של תנועת "המזרחי" במערב אירופה, שבראשו עמדו רבני גרמניה] שלו'[6] וברכה.

מכתבם הנכבד, רצוף בשאלות חכמים, המלאות חן אהבה לשם השי"ת[7], לעם קודש ולאה"ק[8], הגיעני. מפני מניעות שונות לא הי'[9] אפשר לי להשיב על אתר. [מיד] והנני כעת בתשובה קצרה על אותן השאלות, שהנני מוצא בקרבי הכשר להשיב עליהן, כפי הנראה לעיני רוחי, בעה"י[10].

א. 1. הישיבות והמוסדות לת"ת[11], הנמצאות בכלל באה"ק[12], רבות הנה וא"א[13] לי לפורטם. אך בכלל, הפרוגרמה הישנה היא שולטת בכל המוסדות הישנים, - סדר כזה שיש בו הרבה מעלות, ולא ניקה ג"כ[14] מחסרונות, שהכרח גדול הוא לתקנם. אבל בהם הננו בטוחים שיהודים הם מגדלים לנו, וכשיתקנו המגרעות יהיו גידוליהם יהודים שיהי'[15] לתפארת ארה"ק[16], בישראל ובאדם. המטרה של אגודת "שומרי תורה" [ארגון שפעל להקמת מוסדות חינוך ברוח התורה בארץ ישראל] היא להגן בעד היהדות, השומרת ברית ותורה במלא המובן, שהיא הולכת ומתמעטת באה"ק ע"י[17] בתי-החינוך החדשים, שחפצים רובם ליסדם על ההכרה הלאומית היבשה, [הלאומיות החילונית בלבד, בלי אמונה] המשוללת אפילו מאמונה בכלל, וק"ו[18] מאמונת-אומן המחי' את בני' באור ד' ובשמירת התורה והמצוה באמת ובתמים. עד כה מצאה ידה של האגודה הנ"ל[19] ליסד איזה בתי לימוד ע"פ[20] הסדר הישן, ולפעמים יש שיש בהם קצת ריכוך

ויפוי מול ערך הישן, אבל עוד צריך הדבר להיות הולך ומשתכלל. לזה דרושה עזרה רוחנית, והשפעה טובה מחכמי לב, ועזרה חומרית מבעלי הון אוהבי צדקת ד' ומשפטיו עם ישראל.

2. הועדים המפקחים על כל בתי-הלימוד הערוכים בסדר הישן בכלל, מתנהגים ע"פ גבאים ומפקחים, וישנם ג"כ ע"פ רוב משגיחים שכורים בכל מוסד, ובתי-הלמוד של "שו"ת" עומדים תחת ההנהגה של האגודה, שהם רבנים בעלי תורה וי"ש[21] באופן מצוין, ומהם מסורים להרעיון בכל לב, והם יושבים בירושת"ו[22].

3. הילדים שם במושבות הנם מבני המושבה. פה ובירושלים נמצאים בבתי הלימודים ג"כ אחדים מחו"ל[23] ומערים אחרות. נמצאים ג"כ מעטים מבני התימנים ומהגרים שבאו מרוסיא.

4. המורים הנם ג"כ רובם אנשים כשרים ובני תורה מהדור הישן. נמצאים ג"כ כאלה שיש להם איזו מדרגה של השכלה עולמית, באותה המדה של משכילים מעצמם. [באותה מידה של מי שלמדו השכלה בעצמם, בלי בית ספר] שעות הלימוד הן ע"פ רוב ערך שבע-שמונה ביום.

5. לדאבוננו עוד לא נמצא שום מוסד של שומרי תורה ומצות בדרך הישן שיסד בית למוד לנערות, וההשפעה של בתי הלימוד של הנערות ע"פ רוב מוחלשת מאותה החולשה החדשה, שיש בה הפגה לטעם אמונת אמן. [החלשה של טעם האמונה (על פי ירמיהו מח, יא)] ודבר זה דורש תיקון בלא איחור כלל.

6. בכל בתי הלימוד הישנים לבני אשכנז באה"ק שולטת שיטת התרגום לזרגון. [שיטת הלימוד בתרגום ליידיש]

הנני מוצא נכון להעיר, כי ניצוץ אור לטובה התחיל להאיר פה, עי"מ[24] שנתיסד חדר אחד מבע"ב[25], שיש בהם תורה ויראת שמים, וחפצים בחינוך בניהם באופן המתאים באיזה מדה לדרישת החיים, - שעיקרם הם הדרים בחלק מן העיר הנקרא "אחוה", [שכונת "אחווה" שביפו] - ויסדו חדר, שהשפה השולטת בו היא עברית במבטא האשכנזי. [בהגייה האשכנזית] (בעלי המהלך החדש בוררים את ההברה הספרדית [בוחרים בהגייה הספרדית] דוקא, אע"פ[26] שהם אשכנזים, ומזה יצמחו לפעמים פירודי דעות במשפחה ובבתי כנסיות). בזה הזמן צעד הדבר לפנים במדה הגונה. נתקבל למפקח ד"ר[27] אחד נכבד בתורה, ביראה ובמדע, מר זליגר מאוסטריא. וזה החדר הוא מתאחד עם המוסד "שערי תורה" [תלמוד התורה ביפו] אשר פה, שהוא עומד בכללו כולו על פי המשטר הישן, ובהמשך הזמן תוכל ההתאחדות הזאת להתגדל ולתת פרי הגון. אמנם כמובן צריך גם זה היסוד תיקון ושכלול, אבל מזה יש כבר זריחת תקוה, לבסס את היהדות הנאמנת עם יסוד של דרישות החיים ההולכים ומתגברים גם באה"ק ת"ו.

ב. 1. בתי-ספר ללימודי חול ולמלאכה נמצאים רבים במרחב אה"ק[28]. לפורטם אינני יכול, כי כמעט כל מה שנוסד מחדש עקרו הוא בחול. רק פה החילונו ליסד מחלקה של מלאכה, מצורף ל"שע"ת", והדבר עומד בראשית התפתחותו, וצריך אימוץ ועזרה מוסרית וחמרית מרובה, ואז יוכל להועיל הרבה למצב אה"ק ולהרמת ערך היהדות הנאמנה.

2-1. השפה העברית היא מדוברת (במבטא הספרדי) בכמה בתי-ספר חדשים, ולוקחת ג"כ חלק הגון מזמן הלימודים. לרוב בתי-הספר החדשים ישנן פרוגרמות, נכתבות או גם נדפסות, שמהן אפשר להודע פרטי הלימודים. (אם הם נשמרים בדיוק בפנים לא אדע).

4. מכל המפלגות נמצאים ששולחים בניהם גם לבתי-הספר החדשים, ונמנעים מהם רק המצויינים בשמירת תורה ויראת שמים, הפורשים מצד החולשה שיש בהם ביחש לדת, והיראים מפני הממונים של הכוללים מצד קיפוח חלוקתם, [מפני שהגבאים יקצצו להם את קצבת "החלוקה" מכספי הצדקה מחוץ לארץ] שעכ"פ[29] מזאת היראה, עם כל שפלות ערכה, יוצאת ג"כ איזו תועלת, לפי המצב הבלתי-נעים בהוה. הנערים הנם מהערים, ומהמושבות ג"כ.

5. המורים והמזכירים הנם הועד שבכל בית ספר מאלה, המפקחים ג"כ על הסדרים וכאמור לעיל 2 א.

6. המורים נמצאים מהם דרי"ם[30] בעלי דיפלומים, ויש מהם סתם משכילים הראויים מצד ידיעתם לעבודתם.

ג. 1. המחסור היותר גדול הוא עכשיו בהישוב החדש, כמו פה עה"ק ת"ו ובהמושבות, ליסד בתי ספר כאלה, שיהיו המפקחים והמנהלים, המורים והמלמדים, כולם אנשים שהם בעלי אמונה ויראת שמים באמת, ושיהיו מודים בלב שלם בהצורך שיש למילוי הדרישות של החיים בתוכן הלימודים באי"י[31], ושיהי'[32] בעיניהם דבר זה חובה ומצוה, אחרי שרק בזה יתכונן ישראל באי"י כראוי, בעז ובקדושת אמת, וע"פ[33] רוח זה יתכוננו ג"כ ישיבות גדולות, ויהיו לכל אלה מצורפים ג"כ בתי מלאכה, מונהגים ברוח הטוב אשר יתן ד' על עמו בהר קדשו.

2-3. האמצעים לעזר להרים את מצב אה"ק, ולסבב עי"ז[34] הרמת מצב היהדות הכללי, הנם לפי דעתי תלויים דוקא בצפיה לרחוק מעט, דהיינו שלא רק במה שניגש אל הטבת חינוך הקטנים נצליח, כי"א[35] ע"י מה שנשים פנים ג"כ אל החינוך של המגודלים, שחסרון הסדר של חינוכם הילדותי הוא עדיין מעוות שאפשר לתקון. מהם יצאו לנו בקרוב בתי אבות בע"ה[36], ובעלי רושם ניכר בהחיים של היהדות הארצי-ישראלית. אבאר בקצרה. הננו סובלים פה, משני צדדים. הדרך הישן בחינוך יש בו תוך תמציתי טוב, והיינו קדושת האמונה והדרכת י"ש[37], אבל יש בו חסרונות רבים. חסרון הסדר החיצוני של המחנכים והמתחנכים, שהרבה גורם העוני, אבל גם אם יוסר זה החסרון, עוד צריך לסלק את חסרון ההסכמה של הביטול, [הזלזול שיש בציבור הישן] המצוי במחנה הישנים, לעומת כל הטבת תואר חיצוני, בצורה החיצונית של בית התלמוד, בנקיונו הפנימי, בתלבושת המורים, בסדרי נימוסיהם, בתלבושת התלמידים, במהלכם, וכאלה. עוד יש חסרון פנימי כללי, שהוא באמת מסבב הכל, הוא מצוי בכל מקום ומ"מ[38] הוא מורגש באי"י ביותר והוא עלול להיות ב"ה מתוקן ביותר: הפרעות בסדרי החינוך, אותם שנסמכים על רגש המתיחש לפי הפרסום ליראת שמים, כלומר שרבים טוענים שזהו דוקא דרך האמונה, ובזה מגדלים יהודים כשרים כחפץ השי"ת. זה נובע מפני חסרון דעת ד' בידיעה מסודרת. הלימודים הרחבים המתיחסים ליראת שמים אינם נלמדים בקביעות, לא אצל הקטנים ולא אצל הגדולים. ע"כ[39] יצא משפט צורת ההדרכה ע"פ סדר של דמיון נפסד. בארצות שהמעמד החברותי מכריח, שיהיו החיים מסודרים, בתיקון חיצוני עכ"פ[40], אין הדבר ניכר, ובאי"י[41], שהעניות, החלוקה והממשלה העזובה, [קצבת "החלוקה" מכספי הצדקה, והשלטון העות'מאני המוזנח] גם יחד הנם מכשירים, שצורות דמיוניות בתוכן החיים הרוחניים יוכלו להטביע את המטבע שלהן על החיים החברותיים ולהזיקם, - ניכר ההפסד הרבה. ע"כ אנחנו צרכים להעמיד סדר בחדרים, בישיבות ובכל בתי-לימוד, שלימוד יראת

שמים, הכולל את כל הצד הרוחני שבתורה ומוסר, יהיה נלמד כסדרו, כדי שיהיו הדעות הולכות ומתישרות. ובהמשך הזמן יהיה לנו רוב ניכר ומכריע של אנשים בעלי צורה, בני תורה ויראי ד', שמחשבותם על החיים לא תהיה כפי הדמיון המזיק ומחריב את הכל, כ"א ע"פ התורה האמתית והשכל הצלול והבהיר אור ד' בארץ. המחשבות האלו יכריעו את בעליהן לקחת חלק בכל דבר טוב, בכל שכלול, וכל כבוד של ישראל ושל א"י[42], ויוכלו יפה להתאגד עם כל הטובים והמעולים של דורשי טוב על ישראל ועל אה"ק, שבכל הארצות של הגולה, ולרומם קרן לעם ד' באגודה אחת. וזאת לדעת, כי המקום היותר מוכשר, שראוי להקדים בו מוסדות משוכללים, ע"פ רוח טהור של חיים טהורים, ממולאים באור תורה, אמונה וקדושה, ומסומכים בכשרון של מדע, אמנות מלאכה, הוא דוקא הישוב החדש, ולא ירושלים עה"ק ת"ו בעצמה. בירושלים צריך עוד להיות הסדר הישן קבוע. שם אין ההתמוטטות של היהדות הנאמנה בולטת כ"כ[43]. וגם עלינו לא לשכח, כי איזו תעודה נמצאת באותו הדרך של הנזירות מן החיים, אפילו למראה העין החיצוני ג"כ, אלא שהתעודה היא מכוונת אל גלותנו וענות נפשנו. אבל בירושלים, שרושם של אבלנו הוא כ"כ גדול ותקיף, בית מקדשנו השמם לעינינו, ומקום מקדש מלכנו, שאנו בקרבו עבדים מרודים, הוא דוקר את הלב ומדאיב את הנפש, מוכרח הדבר שאותו הרושם ישאיר איזה עקבות מלאות חלחלה וזרות בחינוך ובסדר הליכות החיים, עד עת לכל חפץ. לא כן הוא משפט הישוב החדש. פה רוח חיים לאומיים הולך ונושב, כל עקרו נוסד מתנועת זה הרוח, אלא שמבלעדי בסיס של יהדות אמיתית, של קדושת אמת ושל אור חיי עולם של שם ד' שעל עמו ונחלתו, אין רוח זה כלום, עובר הוא כקצף על פני מים, [הושע י, ז] וכציץ נובל דמיונו. [על פי ישעיהו כח, ד] אבל כשיבוסס בידי פועלים נאמנים, המכירים את חובתם ויודעים איך לעבוד את ד' באמת, בתורת חיים ואור אמת, יהיה באמת רוח בהיר, רוח המביא טל של תחיה לישראל ולאהלי יהודה כולם. ורק בהנשא הכח האמיץ של הסביבה, תתרומם ירושלים בתור המרכז, מקום אשר עינינו ולבנו שם.

ע"כ צריכים אנחנו ליסד במרכז הישוב החדש ישיבה גדולה, שתהיה מתנהגת בכל ארחות הכבוד והחיים היותר טובים ומשוכללים, עד כמה שהיד מגעת. שם צריך שיהי' תופס החלק היותר גדול לימוד התורה שבכתב ושבע"פ[44] בסדרים טובים, שיהיה כולל בקרבו גם את כל המובן של חכמת ישראל בדורנו ג"כ. החלק הרוחני והמדעי שבתורה לכל צדדיו צריך שיהיה נלמד בזכות שוה, כקביעות ההלכה והתלמוד. הסדרים החיצונים צריכים שיהיו עשויים בטעם טוב, המוצא חן בעיני כל איש ישר ומנומס, הבנין, התלבושת, ההתהלכות עם הבריות וכו'[45]. המדעים הכלליים, צריכים לתפס בה מקום רשמי בלשון הקודש, והכשר ולימוד של שפות זרות, מערביות ומזרחיות, ראוי שינתנו לתלמידים, חוץ מזמן הלימוד בישיבה, שלא יארך יותר משמונה שעות ליום, ע"י מורים וספרים טובים, עד שבהמשך של זמן לימוד של שש-שמונה שנים יוכלו לצאת מקרב ישיבה כזאת אנשים משוכללים, שיהיו באמת תפארת לישראל ולא"י[46]. אמנם גם מזה לא נניח ידינו, לשכלל את הלימוד של החדרים ובתי הת"ת[47] באופן קרוב לזה, וכ"ז יותר רצוי ויותר נח שתהיה התחלת העבודה בישוב החדש לכל אגפיו, (הנני מליט בזה [הנני מצרף בזה] מכתב נדפס ע"ד[48] מחשבה זו, [ככל הנראה הקול הקורא שפרסם לייסוד ישיבה ביפו] הכוללת הרבה מאד בע"ה). בתי מלאכה ובתי ספר לילדות בטעם כזה יוכלו ג"כ להתכונן, וכ"ז יהיה לו בסיס ועתיד מובטח, עם השכלול של הישיבה במילואה העליון, שתגדל לוחמים מלחמת ד', נגד בעלי הדמיון הנפסד,

החושבים את עצמם ליראים, ונגד גסי השכל ובעלי טמטום הלב, החושבים את עצמם לחפשים. הבו אחים, נתאחדה ונעשה, חזקו ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלקינו. [על פי שמואל ב י, יב]

4. במדה זו הנני אנכי הצעיר, במעמד של הרבנות הכללית לישוב החדש, שהכרעתו היא [שמרכזה הוא] עה"ק יפו והמושבות ת"ו, - ושאר הסעיפים יהיו משתלמים בע"ה ע"י השתלמות החלק היותר יסודי -, מוכן בכל כחי בל"נ[49] להיות לעזרת גבורי כח עושי דבר ד', היודעים בינה לעתים, לדעת מה יעשה ישראל, [על פי דברי הימים א יב, לג] לעזרתו ולתשועת ארצו ונחלתו. והרבה מגדולים וחשובים, בארץ ובחו"ל[50], ימצאו בע"ה שיעמדו לימינינו, וד' עמנו מתנשא לכל לראש [דברי הימים א כט, יא] ב"ה.

5. יותר טוב הוא בודאי שיהיה הכל מאושר מטעם הממשלה התורכית. אמנם א"ז[51] דבר קשה, וגם אינו מעכב הרבה, וב"ה[52] יש עמנו מאוהבינו, יראי ד' וחושבי שמו, שיד ושם להם [שיש להם השפעה (על פי ישעיהו נו, ה)] ג"כ אצל מי שהיכולת בידם, ולא יהי'[53] מזה שום עיכוב כלל. רק נקבץ נא כחות רוחניים ומעשיים.

6. זה פשוט, שאם המצויינים שבחכמי תורה וי"ש יהיו יודעים את השפה הערבית והתורכית, יחד עם מדרגה הגונה של השכלה, אז בהיותם ע"פ חפצם לנתיני תוגרמא [לאזרחי האימפריה העות'מאנית ("תוגרמה" – תורכיה)] יוכלו לזכות לכל המשרות היותר רמות בממלכה, ולפעול טוב הרבה על ישראל. והננו רואים מופת לזה מאחינו הספרדים, אלא שרעיון הבנין והתחיה הלאומית הוא רחוק מהם קצת, וצריכים אנחנו להעיר כח חיים זה באה"ק בטעם יהדותי מלא.

7. ההוצאות א"א[54] לסמן. ואפילו אם בהתחלה נוכל להעמיד כת קטנה משוכללת, לפי חפצנו, ג"כ דבר גדול הוא. ומובן שלפי התגדלות הכחות נוכל להרבות המפעלים, ולהגדיל תורה ולהאדירה.

את אלה הדברים ראיתי בעניי להשיב לכבוד הדרתם באמת. וישנם עוד דברים רבים ונכבדים, שראוי לדבר בהם, בענין הנשגב והקדוש הזה, ונחשך את הדברים בעה"י למועד אשר אתכבד בתשובת הדרתם על דברי אלה.

והנני חותם בברכת ד' מציון ומקודש, כנה"י[55] ונפש דורשם לטובה ולברכה, ברגשי כבוד והדר

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

מצדי אין שום מעצור לפרסם תשובתי זאת בשמי, בהעתקות וגם בדפוס, אם ימצאו בזה איזו תועלת. הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. כ' - כבוד
6. שלו' - שלום
7. השי"ת - השם יתברך
8. ולאה"ק - ולארץ הקודש
9. הי' - היה
10. בעה"י - בעזרת השם יתברך

11. לת"ת - לתלמוד תורה
12. באה"ק - בארץ הקודש
13. וא"א - ואי אפשר
14. ג"כ - גם כן
15. שיהי' - שיהיה
16. ארה"ק - ארץ הקודש
17. ע"י - על ידי
18. וק"ו - וקל וחומר
19. הנ"ל - הנזכר לעיל
20. ע"פ - על פי
21. וי"ש - ויראת שמים
22. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
23. מחו"ל - מחוץ לארץ
24. עי"מ - על ידי מה
25. מבע"ב - מבעלי בתים
26. אע"פ - אף על פי
27. ד"ר - דוקטור
28. אה"ק - ארץ הקודש
29. שעכ"פ - שעל כל פנים
30. דרי"ם - דוקטורים
31. באי"י - בארץ ישראל
32. ושיהי' - ושיהיה
33. וע"פ - ועל פי
34. עי"ז - על ידי זה
35. כי"א - כי אם
36. בע"ה - בעזרת השם
37. י"ש - יראת שמים
38. ומ"מ - ומכל מקום
39. ע"כ - על כן
40. עכ"פ - על כל פנים
41. ובאי"י - ובארץ ישראל
42. אי"י - ארץ ישראל
43. כ"כ - כל כך
44. ושבע"פ - ושבעל פה
45. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
46. ולאי"י - ולארץ ישראל
47. הת"ת - התלמוד תורה
48. ע"ד - על דבר
49. בל"נ - בלי נדר
50. ובחו"ל - ובחוץ לארץ
51. א"ז - אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
52. וב"ה - וברוך השם
53. יהי' - יהיה
54. א"א - אי אפשר
55. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א טבת תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי, מחבר 'דורות הראשונים'

הרב קוק מודה על ארבעת הכרכים של 'דורות הראשונים' שקיבל במתנה, ומעיר על דיון הספר ביחס בין הבבלי לירושלמי. לדבריו יש לפתוח פתח גם במחיצה שבין חכמת האגדה לחכמת ההלכה, שנובעות מן הנבואה ומן החכמה. הנבואה השפיעה על דרכי תורה שבעל פה, כשיטת התוספות ומן המשנה 'וזקנים לנביאים', ולכן בארץ ישראל, מקום הנבואה, ההבנה פנימית ואינה צריכה אריכות בירורים: 'אוירא דארץ ישראל מחכים'. בסוף הרב קוק חוזר ומבקש סיוע לישיבה ביפו.

עיקרי הדברים

- תודה על 'דורות הראשונים'.
- הקשר בין אגדה להלכה, ובין נבואה לחכמה.
- השפעת הנבואה על תורה שבעל פה ('לא בשמים היא').
- ההבדל בין דרך הלימוד בארץ ישראל לבבל.
- בקשת עזרה לישיבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א טבת תרס"ח[4]. [כ"א בטבת תרס"ח (1908)]

עתרת שלו'[5] וברכה מהררי קודש לכבוד הדרת הרב הגאון הגדול, עטרת תפארת ישראל, מגדל עז לתורה ולתעודה, כקש"ת[6] מו"ה[7] יצחק אייזיק הלוי שליט"א[8], מחבר ספר המופתי "דורות הראשונים", [ספר על תולדות התורה שבעל פה, שנכתב כמענה לחוקרי "חכמת ישראל"] יהי ד' עמו ויעל.

אחדשה"ט[9] דהדר"ג[10] באה"ר[11] וברגשי קודש של כבוד והדר,

היום הופיע האור בביתי, כי הובאה החבילה ובה חמדה גנוזה ספרי דבי רב הנהדרים, ארבעת הכרכים של "דוה"ר" אשר לפי מכתב שבא אלי מידידי הרב היקר מו"ה אביגדור רבלין נ"י[12], שד"ר[13] למוסד "שערי תורה" [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו] אשר בפה עה"ק ת"ו, שדר לן מר הני מרגליתא טבאן דלית להו טימא [שלח לנו אדוני את המרגליות הטובות האלה, שאין להן מחיר (ארמית)] במתנה. יומא טבא הוא לי יום זה בהגלות נגלות אור יקרות זה בביתי. אף כי אמנם הרבה שמעתי את שמע ספרו הנשגב, ומעט ראיתיו בדרך העברה מאשר בא לידי בדרך שאלה, אבל לא זכיתי עד כה שיהי'[14] עמדי בקביעות משלי, למען אוכל להתבסם יפה מבסמו בכל עת חפץ. והנה אין הזמן גרמא, מרוב הטרדות, וגם טרם שנתתי לכריכה הגונה הראויה לפי כבודו של אוצר אורה זה, להרחיב איזה דברים אף באחד מכל המקצעות הרבים אשר לתורה, הכלולים בספרים הקדושים הללו, הבנוים לתלפיות [על פי שיר השירים ד, ד וברכות ל: "תל שכל פיות פונים בו"] לחומת אש, מפני אויב ומתנקם החפץ לבלע את הקודש, של עזה ותקפה של חיי עולם הנטועים בתוכנו, זו תורה שבע"פ[15]. מ"מ[16] כדי להביע מעט את רגשי תודתי להדר"ג[17] מר שליט"א, אציע בזה הערה קטנה וכללית, הנראה לע"ד[18] בענין אשר הרחיב בזה הדר"ג[19] מפרק ט"ו עד פכ"ג[20] מחלק ג' מספרו המזהיר, בדבר היחש שבין הבבלי אל הירושלמי.

והנה הדר"ג, שהוא הראשון אשר פתח בדורנו את הדלת הננעלת, שהיתה מפסקת בין חכמת ישראל, כפי מה שנקלט מושגה ע"פ[21] הספרות האחרונה, ובין עומק חכמת התלמוד, ע"פ המושג הטהור והישר, שהוא מורשה לנו מדור דור, שעבדו בה באהבה ומסירות נפש כל גאוני הדורות, - לו נאה להציע לפניו, כי לדעתי העניה יש לנו עוד מחיצה אחת, שהננו צריכים לפתח בה ג"כ[22] פתח להרבות הכניסה והיציאה מגבול לגבול, והיא: בין חכמת האגדה וחכמת ההלכה. באמת, כשם שחכמת ישראל ההיסטורית לכל ענפיה חיה היא ויונקת מחכמתה של תורה לעמקה ולרחבה, והאחרונה מושפעת ג"כ הרבה מהראשונה, כן הוא בענין חכמת ההגדה עם חכמת ההלכה, שיסוד הראשונה חכמת הלב והרעיון, שכל ההלכות המרובות התלויות בדעה ובמחשבה נובעות ממנה, והשניה היא חכמת המעשים. ששניהם נובעים משני השרשים שמסתעפים מתוה"ק[23], הם החכמה והנבואה, שלא נתבארו עדיין יפה גדריהם ביחש לנתוח ההלכות וענין תורה שבע"פ. כי הך כללא ד"לא בשמים היא" [דברים ל, יב; בבא מציעא נט: אין מכריעים הלכה על פי נבואה] יש בו כמה הררים גדולים, אע"פ[24] ששיטת הרמב"ם[25] היא ביסודי-התורה (פ"ט) [רמב"ם, הלכות יסודי התורה ט] דאין שייכות לנבואה לענין הלכה, מ"מ הלא שיטת התוס'[26] (יבמות י"ד ד"ה[27] רבי ועוד כ"מ[28]) היא דאין זה כלל גדול, ופשוט שהיו לכלל זה ג"כ יוצאים, והיתה הנבואה מעולם פועלת ג"כ על הליכות תורה שבע"פ, והכי משמע פשטות המשנה דאבות: "וזקנים לנביאים", [אבות א, א] שהי'[29] ערך לענין הנבואה בענין תורה שבע"פ, דדוחק הוא לומר שרק במקרה היתה המסורת ע"י[30] נביאים ובאמת לא פעלה כלום הנבואה בזה. וכן משמע לע"ד בהא דזבחים (ס"ב) "ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה", והלא היו שם ג"כ כמה חכמים, אלא שהיו ענינים כאלה שצריך דוקא כח נבואה. ואפי'[31] אם נאמר שאין גומרים ההלכה ע"פ נבואה, מ"מ פועלת היא על סדור הלמודים. ע"כ[32] באי"י[33], שהיא מקום הנבואה, יש רושם לשפע הנבואה בסדר הלימוד, וההבנה היא מוסברת מתוך השקפה פנימית ואי"צ[34] כ"כ[35] אריכות בירורים, והיינו "אוירא דאי"י[36] מחכים", ותלמודא בבלאה הוא מטריד להו, וחכמת הנבואה, שהיא יסוד לחכמת האגדה, שהיא הצד הפנימי של שרשי התורה, פעלה באי"י הרבה יותר מבבל, שאינה ראויה לנבואה, כדאמרי' במו"ק[37] (כ"ה) "ראוי הי'[38] רבנו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה לו". והנה אותם המושפעים מהשרשים של חכמת הנבואה - הקיצור הוא מעלה אצלם, והנתוח של ההלכות והוצאת דבר מתוך דבר נעשה; אצלם בסקירה רחבה מאד, ודי להם רמז קל להחליט משפט, וזה הי' יסוד סדר הלימוד של ירושלמי, שלגבי אותם הזוכים ליהנות מאורה של מעלה הי' די דקדוקים קצרים לבירור ההלכה, אבל לגבי בני בבל, ששרשי הנבואה לא השפיעו עליהם כ"כ, לא הי' מספיק הקיצור והי'[39] צריך אריכות דברים. ונראה לע"ד, דיסוד הדבר תלוי בחילוק שבין בבלי וירושלמי בסוגיא דזקן ממרא בסנהדרין, בפירוש "דבר" האמור בפרשה, דהבבלי מפרש "זו הלכה" וירושלמי מפרש "זו אגדה". דבהקדמה לחוה"ל[40] ["חובות הלבבות" לרבנו בחיי אבן פקודה] כתב, דעניני הדעות (שבאמת הן הן עניני האגדה העיקריים) לא נזכרו במקרא "דכי יפלא", וזה ראי'[41] דאין זה שייך לחכמי הסמך והמסורת כ"א[42] אפשר לברר ע"פ השכל, וכמה מהגאונים אמרו ע"פ זה שאין האגדות כ"כ מיוסדות להלכתא; אבל היו מהם, כפי הנראה מתשובת רב האי גאון בעניני החכמות, שהיו מחזיקים לעיקר ג"כ עניני ההגדות. והחילוק הוא פשוט, דסדר-לימוד שהוא נסמך על שרשי הנבואה וסעיפיה, ההלכות עם האגדות מתאחדות על ידו, ויש עניני קבלה ומסורת בדעות כמו

במעשים, וזאת היא דעת הירושלמי שלא כדי חוה"ל[43], אבל בסדר לימוד שבחו"ל[44], שאינה ראויה לנבואה וממילא אין ענפי רוה"ק[45] מתלכדים עם ההלכה ונתוחיה, הדעות הנן רק מה שאפשר להוציא מתוך השכל ההגיוני, ואין לעניני האגדות שייכות להלכה ולא שייך עליהם לא-תסור, וזה החילוק טבע את חותם ההבדל בין בבלי לירושלמי. ולע"ד[46] זהו החילוק שבין כהן לשופט, המוזכר בתורה לענין קבלה מבי"ד[47], שהכונה: בין דרך לימוד שרוח הקודש ג"כ מסייע את בירור ההלכה, והיינו כהן ד"שפתיו ישמרו דעת כי מלאך ד"צ[48] הוא", [מלאכי ב, ז] ובפרט כהן גדול דבעי' שיהי' מדבר ברוה"ק[49] בשביל אורים ותומים (כיומא ע"ג), לשופט דהיינו שמוציא משפט ע"פ הסברא ודרך הלימוד המבורר מתוך פלפול. ובאמת יש לכל אחד מהם צד חידוש שישנו בכלל לא תסור, דאם הי' כתוב רק כהן הייתי אומר דדוקא בהמדבר ברוה"ק יש ל"ת[50], ואם הי' כתוב רק שופט הייתי אומר דאין שייכות לענין רוה"ק כלל בנטית סברת ההלכה. וי"ל[51] דבמקום שאין שם שום צד מקום ספק ע"פ סברת העיון שייך "לא בשמים היא" אליבא דכו"ע[52], אבל במקום שיש ע"פ עיון משרשי התורה, הכתובה או המסורה, צדדי ספק, כבר אין זה בכלל "לא בשמים היא". וי"ל, שההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה נשתכחו לגמרי, ומשו"ה[53] לא הי' אפשר להחזירן כ"א ע"י פלפול של עתניאל בן קנז (כתמורה ט"ז), וי"ל שהי' די באמת שיוציא את צדדי הספיקות מתוך פילפול, וההכרעה תהי'[54] ע"פ נבואה או רוה"ק דיהושע או של פינחס, אלא שהי' מאת ד', בהתחלת נטיית תורה שבע"פ, לחזק ידם של חכמים ע"פ השכל היוצא מפילפולה של תורה, וזכה עתניאל לברר אפילו את גמר ההחלטה ע"פ פלפול, והיינו שנתן לו גולות עלית וגולות תחתית, [על פי יהושע טו, יט; ודרשו (תמורה טז) על התורה שהחזיר עתניאל בפלפולו] נגד שני עניני הבירור: מה ששייך לשכל הארצי ההגיוני ומה ששייך לשכל העליון של השפעת הנבואה ורוה"ק[55]. וי"ל דהיינו הכאה ולכידה דאמר קרא, ואמר הכתוב רבותא, דאפילו הגמר שאחר הוראת צדדי הספק ע"פ עיון השכל, שהי' אפשר להיות מוכרע מהשמים, מ"מ גמרה עתניאל בפילפולו, והיינו "וילכדה עב"ק". [יהושע טו, יז: "וילכדה עתניאל בן קנז"]

ובאותו הדרך, המתעלה מעל נתוחי הסברות הפשוטות עד שפונה אל נטיית ההערות העליונות, ישנו ג"כ מין עומק שכלי, שמ"מ[56] אין דרך לפרשו בחתימת תלמוד, והוא מסור לת"ח[57] המשכילים בשכל טוב, והירושלמי סומך יותר על רמזים כאלה משום יתרון החכמה דאוירא דא"י. למשל, בסוגיא דבב"ק[58] (ט"ו) בפ"נ[59] קנסא או ממונא: [בשאלה אם חצי נזק (פלגא נזקא) הוא קנס או ממון] "ליתני זה הכלל כו'[60], תיובתא והלכתא פ"נ[61] קנסא. תיובתא - והלכתא? אין, ט"מ[62] הוי תיובתא משום דלא קתני כמו שהזיק, לא פסיקא ליה משום דאיכא חצי נזק צרורות כו'". והדבר תמוה למה לא אמר בתחילה התירוץ ולא תהי' תיובתא כלל, ואינו דומה להא דעירובין בב' המקומות (י' וט"ז), דהתם ממקום שמותיב הויא תיובתא, אלא דמ"מ קיימא הלכתא משום די"ל[63] יסוד ממ"א, אבל כאן אין כאן תיובתא לכתחלה ולמה לן להאריך בשפת יתר. ונלע"ד[64], דביסוד הלל"מ[65] דצרורות [הלכה למשה מסיני] י"ל[66], שההלכה באה לא לחדש דין חתוך בתור הלכה עקורה שאין לה דמיון, כי-אם לברר לנו בהא דנזק אינו חייב כ"א בפועל אבל גרמא פטור. וגבי בהמה ודאי לכו"ע[67] גרמא פטור, א"כ[68] גבי כחו יש בזה צד לומר שהוא גופו וצד לומר שהוא כחו, ובאה הלל"מ לומר שיש בזה חלק מגופו וחלק של גרמא, ע"כ החצי דגרמא פטור והחלק דגופו שיש בזה חייב, ומשו"ה באמת הוי חצי נזק דצרורות ממש כמו שהזיק,

דגרמא לא מקרי "הזיק", ומ"מ[69] לא פסיקא לי'. דסברות כאלה צריכות כמה הסברות כדי להעמידן ואינן נמסרות לכל, והיו טועים לומר דהוי פחות ממה שהזיק, משו"ה[70] נקיט מלתא דפשיטא. ואפי' לר"נ, דבדליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי מ"מ[71] כאן דומה להא ד"מי מצי אמר בשר אזיק אימורין ל"א", וה"נ[72] גרמא אזיק כמו גופו, דעצם מהות כחו הוא ממוצע בין גופו לגרמא ויש בו מענין שניהם ככל הממוצעים, אבל מ"מ לא ניתן דבר כזה להאמר בסגנון של תלמוד בבלי. וכה"ג[73] במכות (ה') במימרי דרבא: "שנים באו ואמרו במזרח בירה הרג פלוני אה"נ[74] כו', מהו דתימא ניחוש לנהורא בריא", ואח"כ[75] אמר "באו שנים ואמרו בסורא בצפרא בחד בשבתא כו', מ"ד ליחוש לגמלא פרחא", ולכאורה שניהם ענין אחד דאין חוששין לדבר שאינו מצוי. ונלע"ד, דיש סברא מחודשת במאמר הב', דהו"א[76] כיון דע"ז גזה"כ[77] הוי בעינן דוקא של עדות מעצם עדותם של המזימין, והיינו כשהעידו על השעה ההיא עצמה "עמנו הייתם", אבל כשאמרו הזמה כזאת שאני צריך בה הוכחה צדדית להכחישם, משום דאי אפשר אח"כ[78] להיות בשעה אחרת במקום אחר, שאינו לפי הזמן, הייתי אומר דזהו הכחשה, אלא דאין דרך לפרש דיוקים כאלה בבבלי, ע"כ סמכו אגמלא פרחא והמעיין יבין הרמוז. וכיו"ב[79] בריש בב"מ[80] בסוגיא דתנא ר"ח[81] "ומה פיו שאין מחייבו ממון, ופיו מחייבו ממון וכו'[82] מאי ממון קנס", דהו"א כזו קשה למצא. וי"ל שרמז, דכח נאמנות של פיו אינו מועיל כלל אפי'[83] לממון, וחיוב הממון בא רק מצד שבכחו לחייב עצמו, כדי המפרשים, ומהא דאינו מחייב עצמו בקנס מוכח דחיוב הממון הוא מצד התחייבות, דאם מצד נאמנות של הסיפור הלא בקנס אין הסיפור של הידיעה מועיל כי-אם צריך בי"ד[84] כמו מיתה, א"כ למה נוציא הודאה מ"אשר ירשיעון אלהים": [שמות כב, ח] אפי' הודה מ"מ בעינן אלהים שירשיעוהו, אלא ודאי ענין ההודאה היא ההתחייבות דהיינו ההרשעה, ולזה הוציאה תורה מקנס, א"כ גם בממון אין כח של הודאה בתורת נאמנות, ומ"מ אין דרך לפרש ענין כזה שיוצא מחוג הסברות המובנות לכל שהם יסוד התלמוד בבלי. וכה"ג בחולין (ס"ו): "יגדיל תו"י", נלע"ד[85] דהפי' הוא, דעניני ידיעות נמצאים הרבה בתורה שאין בהם הלכה, ו"יפה שיחתן של עבדי אבות כו'", [בראשית רבה ס, ח] וא"כ[86] אם הי' כתוב קשקשת הייתי אומר שכח הטהרה מונח בקשקשת לבד, ובסנפיר לא משכח טהרה, כתב רחמנא סנפיר להודיענו הידיעה המופשטת שכח הטהרה מונח בשניהם, וממילא ידענו שאין הסימנים ענינים הסכמיים, אלא שבהם מונחת הטהרה, ויש לבנות על ידיעה זו כמה רעיונות טובים שהם הם גופי תורה, ומ"מ אין זה דרך של פירוש בסוגיא. וכבר כתב רמ"ע[87] מפאנו, [ר' מנחם עזריה מפאנו, מקובל ופוסק באיטליה במאות הט"ז–הי"ז] דכ"מ[88] שיש "שתיק רב" הי' בזה ענין נסתר, ויש בזה כמה פנים זה לפנים מזה, וכל שהשכל הוא יותר כללי הוא משוטט יותר מענינים דקים ודי לו פלפול מועט, והכלליות של השכל עצמו נמשכת משפע של רוה"ק, עד אשר אפילו בדרך רחוק הרבה יש בו איזה רושם, וזה הרושם הוא עיקר ההבדל שבין בבלי לירושלמי. ומשו"ה לדידן הבבלי עיקר, דדרך הלמוד הפשוט מוסבר בו בהרחבה, ומ"מ לכל עת שיחדש השי"ת[89] לב חדש על עמו ויוחזר כח קדושת אה"ק[90] בגלוי, יגלה האור של הירושלמי מצד סגנונו הקצר והעמוק. שמסתייע ממהלך שכל עליון, וההגדה המקובלת מחוברת בו עם ההלכה בדרך פעולה נסתרת.

וישנן סברות מופשטות למכביר רמוזות בבבלי, שהן מסגנון הירושלמי. למשל, בב"מ (ט"ז) לענין מתנה כמכר, שסותר, ע"פ הכללים דחולין (צ"ג), להא דמגילה (כ"ו), כדי הטו"א[91], - רמוז דהמתנות יכולות

להיות בעולם או ע"י השתדלות של המקבל או ע"י הטובה שמקבל הנותן, אפי' בלא כונה מהמקבל שעי"ז[92] יתן לו מתנה, וזה הוא משפט כללי בחכמת החברה ולא בודד על ענין פרטי, וממילא למ"ד דתלינן בהשתדלות של המקבל, אע"פ שהנותן לא נהנה ממנו, יהי'[93] גבי ביהכ"נ[94] כירושה, דלא בא לידו דבר שיהי' כעין פדיון, וגבי גזלן כמכר, דטרח וארצי, ולמ"ד[95] דתלינן בהנאה שמקבל הנותן אפילו בלא השתדלות מהמקבל, ממילא גבי ביהכ"נ יהי' כמכר וגבי גזלן כירושה, דמ"מ לא השתדל, ורמז בלשון דבב"מ[96] אמר "טרח וארצי", ובמגילה - "הוה לי' הנאה מיני'". ויש לרמוז דוגמא על קירוב הרעיון לנסתר ונשגב, שבירושלמי יותר מכפי הסגנון הרגיל של בבלי, שסתמו הדברים יותר בזה מפני כח התלמידים שאינו כ"כ יפה בחו"ל[97], מהא דיומא (ל"ט) בעובדא דשמעון הצדיק, שעובר ע"ז[98] הבבלי בשתיקה והירוש' מתנשא לחביון עז הסוד, ופריך ע"ז: "והא כתיב וכל אדם כו' אני אומר הקב"ה[99] הי'". וכן יש להביא ראי' על רמז הנטי' אפי' מדיוק הלשון, מהא דרבי יוחנן בן בג בג דשלח אצל ריב"ב[100], בקדושין (י) אי' "שאתה בקי בחדרי תורה", ובירושלמי דכתובות פ' אע"פ ה"ד הלשון, "בסתרי תורה, אפילו לדרוש בק"ו", והיינו כפי הנטי' הירושלמית שפועלת על הסגנון.

ובמה שהעיר הדר"ג מענין אשת חמיו, שדבריו המאירים אינם צריכים חזוק, נלע"ד להעיר ביסוד הענין, דעיקר הראי'[101] להיתר בירוש' הוא מדוד שנשא רצפה בת איה, ובודאי הכי קים להו שרק את רצפה נשא מנשי שאול, והכי אי' נמי בירושלמי סנהדרין בפ' כהן גדול ה"ג, והנה רצפה היתה פלגש שאול כמבואר בשמואל ב' (ג' ז'), ולפי זה תלוי הוא אם פלגש הויא בקדושין. והנה גי' הרמב"ם ידועה דהויא בלא קדושין (פ"ד דה' מלכים) ולפ"ז[102] אינה בכלל אשה כלל, וי"ל לפ"ז[103] דירושלמי ובריית' דיבמות ס"ל[104] דפלגש הויא בקדושין, וכדמשמע בירושלמי דפ' אע"פ ה"ב, דפליגי ר"מ[105] ור"י רק לענין כתובה אם יש לה, או בתנאי כתובה, משמע אבל קדושין ודאי יש לה, ומשו"ה הוי ראי' מדוד דאין אסור-תורה בדבר, אבל לפי גירסתנו בסנהדרין (כ"א): "פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין" אין ראי' כלל מרצפה בת איה, וראוי לאסור. עכ"פ[106] משמע מהירושלמי, שהאיסור הי' פשוט טובא בסברא, עד שרצו לומר דהוא תורה, ועל כרחין לאו דוקא תורה ממש אלא הלכה למ"ס[107] או גזירה קדמונית, וכהא דתוס'[108] יומא פ' ד"ה וחצי, דגזירה קדמונית מיחלפא בשל תורה, על דרך סלקא-דעתא. ואע"ג[109] דמלי הרמב"ם דה' מלכים הנ"ל[110], דכ' "קונה אותה", י"ל דבמלך אפי' בלא קדושין קונה אותה והויא כאשתו ממש, לא כדהי' פשוט להרא"מ[111] דלא הויא בכלל ג"ע[112], מיהו מדי' התוס' יומא ס"ו ב' ד"ה פלוני משם ר"ח נראה דפשוט להו דגם במלך לא הויא פלגש בכלל אשה אם היא בלא קדושין, א"כ אין ראיה מדוד, וי"ל דחזר הדין ע"פ סברא דראוי לאסור, ואולי זהו שסמכו עליו לאסור אע"פ שמפורש ההיתר בבבלי, ולפ"ז י"ל דלדידן אסורה באמת מצד חומר של איסור, כס"ד דירושלמי, ולא רק משום מ"ע[113].

וילה"ע[114] ראי' דבה"ג[115] הי' לפניו הירו', מהא דבה' ע"ז דנקט טעמא דנמנו וגמרו דעל ג' דברים יהרג וא"י[116], אמר ע"ז "מניין, מחנני מו"ע", ובבבלי ליתא מזה מאומה, אבל מירושלמי דפ' זה בורר ה"ה נראה דהי' לפניהם לימוד זה, דמסיים "אני פי מלך שמור כו' אנכי ד' א'" ומסיק בנוטריקון דנ"נ[117] שאמרו לו חמו"ע[118]. והדברים נראין, שע"ז[119] סמך בה"ג, וכן השאילתות, דג"כ[120] סמך להא דיהרג

וא"י דע"ז אחמו"ע[121]. אלא דעלה על דעתי לפקפק בזה, דאולי לקחו זה ממדרש שה"ש[122] רבה, אע"ג[123] דדוחק הדבר לומר שיקבעו סדר של מקור הלכה ממדרש אגדה. וכה"ג יל"ה[124] ג"כ על ראיתו דהדר"ג מאשת חמיו, דאולי הי' להם מסכתא ד"א (ולפ"ד[125] בעל הריב, הוא ב"דודו"ד", הי' לפני בה"ג מס' ד"א), ושם מפורש איסור דמ"ע[126]. והנה להדר"ג פשוט, דמה שאמר ר"ח בירושלמי "יסבון באתר דלא חכמין לון" קאי ג"כ על אשת חמיו, ולע"ד מתוך הלשון נראה דקאי דוקא על שני חורגין הדרים בבית אחד. וטעמא רבא איכא בזה, משום דיש לדייק עוד בלשון הירוש', שבאשת חמיו איתא סתם "אסורה מפני מראית העין" וגבי שני חורגין אמרו "אסורין להנשא מפני מראית-העין", ולא סתם "אסורין", וי"ל דעיקר מ"ע הוא מפני היחוד, שכל מה שהם דרין בקביעות י"ל דהרחוקים שאינם יודעים ענינם אינם יודעים כלל שהם דרים בקביעות, והקרובים להם שיודעים זה הרי ידעו ג"כ את צד הקורבה שלהם שאינה אסורה, ודמי להא דכ' הפוסקים באו"ח[127] סי'[128] רמ"ד במרחץ שאין רוחצים בו אלא שכני הדירה, משום שהם יודעים הענין, והרחוקים אינם יודעים שיש מרחץ. ולפ"ז י"ל דדוקא בחורגין, דהמ"ע[129] הוא שיסברו שהם אח ואחות, די"ל כר"א (קדושין פ"א) מתיחד אדם עם אחותו, וה"נ אי' בירושלמי, וכדי ח"מ[130] וב"ש[131] באה"ע[132] ריש סי' כ"ב, דלא ס"ל כהשמטת הראשונים הד דינא, דצריך טעמא, א"כ אין מה"ע[133] תמידית כלל, דהרחוקים אינם יכולים לדעת כ"א ע"פ מקרה שיראו שמתיחדים, ע"כ אין מה"ע כ"א בשעת נשואין, ע"כ אמר ר"ח דוקא דיסבון באתרא דל"ח לון ואח"כ מותרין לקבע מקומם אפי' באתרא דחכמין להון. אבל באשת חמיו י"ל הגזירה היא משום חמותו או משום אשת אביו, דאסורין ביחוד, והוי גזירה קבועה, ול"מ[134] מה שינשאו באתר דל"ח, וי"ל כיון דהמ"ע היא תמידית חיישינן שיבאו אנשים מאתר דחכמין להון ויש בזה משום מ"ע, משו"ה לא התיר. ויש לדון בזה הרבה.

כתבתי דברי אלה המעטים בחפזון נמרץ מתוך טרדות שונות, ואת הדר"ג הסליחה אם לא יצאו הדברים מנופים ומסודרים כראוי לפי כבודו הגדול. ואני תפילה, יחזק השי"ת את חילי' דמר ויזכה לגמור בכי טוב את אשר כבר עשהו, לרומם קרן תוה"ק[135] ולהחזיר עטרה ליושנה, לאחד קדושת חכמת ישראל במקור קדושתה ממעין תורת אמת, ואל ישעו עוד אחינו ב"י[136] בדברי שקר של הני טורמיסין וסורמיסין, אשר עשו את תולדתנו הק'[137] פלסתר, וע"פ[138] רב מבלי דעת.

והנה אם דברי אלה המעטים יהיו לרצון לפני הדר"ג, לכבדני בתשובתו היקרה, אז אקוה לשמו יתי'[139] שיהי' דבור של חבה מצוי בינינו בכמה מקצעות של תורה, ותלמוד יביא לידי מעשה בע"ה[140] לחזק את ידי הבונים באה"ק[141], שצריכה בדורנו חזוק ואמוץ מרובה, לרומם בה קרן תוה"ק ודת משה ויהודית באמת ותמים בכבוד והדר. והדר"ג[142], דמן שמיא זכו לי' לקדש שם שמים בפרהסיא, אקוה שמגלגלין זכות ע"י זכאי, ועל ידו תתעורר ישועה ג"כ ע"ד[143] חפץ לבבי, אשר גליתי במכתבי לכ"ג שי'[144], על הדבר הנכבד של קביעות ישיבה פה בעיה"ק[145] במרכז הישוב החדש, הצריך שמירה מרובה ויש תקוה לכוננו ולשגבו בקדושת אמונת אומן, כחפץ לבב כל יראי ד' וחושבי שמו יתי'. אמנם צריך לזה עצה ותושי', ואני הנני עני וכואב צעיר לימים ולדעת, אקוה שע"י[146] קבוץ גדולי עם ד' מזה ומזה, אשר יתמכוני וינהלוני

בעצתם, נוכל לחזק את דגל תורת אמת באה"ק, לקבע ברכה לדורות בעה"י[147]. ואשרי הזוכים לעבוד בעבודת-הקודש זאת להחיות את אה"ק בחיי אמת.

אחתום בברכה וברגשי כבוד עמוקים מקרב לב עמוק להדר"ג, וברב תודה וברכה על אות חבתו ואהבתו הנאמנה, אשר הרבני בענותו. והי' ז"ש[148] כנה"ר[149] ונפש ידי"ע[150] דוש"ת[151] באה"ר וחותם בכל חותמי ברכות מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שלו' - שלום
6. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. דהדר"ג - דהדרת גאונו
11. באה"ר - באהבה רבה
12. נ"י - נרו יאיר
13. שד"ר - שדוקטור
14. שיהי' - שיהיה
15. שבע"פ - שבעל פה
16. מ"מ - מכל מקום
17. להדר"ג - להדרת גאונו
18. לע"ד - לעניות דעתי
19. הדר"ג - הדרת גאונו
20. פכ"ג - פרק כ"ג
21. ע"פ - על פי
22. ג"כ - גם כן
23. מתוה"ק - מתורתנו הקדושה
24. אע"פ - אף על פי
25. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
26. התוס' - התוספות
27. ד"ה - דיבור המתחיל
28. כ"מ - כל מקום / כל מה (ש...)
29. שהי' - שהיה
30. ע"י - על ידי
31. ואפי' - ואפילו
32. ע"כ - על כן
33. בא"י - בארץ ישראל
34. וא"צ - ואין צריך
35. כ"כ - כל כך
36. דא"י - דארץ ישראל
37. במו"ק - במועד קטן

38. הי' - היה
39. והי' - והיה
40. לחוה"ל - לחובות הלבבות
41. ראי' - ראיה
42. כי"א - כי אם
43. חוה"ל - חובות הלבבות
44. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
45. רוה"ק - רוח הקודש
46. ולע"ד - ולעניות דעתי
47. מבי"ד - מבית דין
48. ד"צ - דין צדק
49. ברוה"ק - ברוח הקודש
50. ל"ת - לא תעשה
51. וי"ל - ויש לומר
52. דכו"ע - דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
53. ומשו"ה - ומשום הכי
54. תהי' - תהיה
55. ורוה"ק - ורוח הקודש
56. שמ"מ - שמכל מקום
57. לת"ח - לתלמידי חכמים
58. דבב"ק - דבבבא קמא
59. בפ"נ - בפלגא נזקא
60. כו' - וכולי (וכן הלאה)
61. פ"נ - פלגא נזקא
62. ט"מ - טומאת מת (הלכות); "ט"מ הוי": טעמא מאי
63. די"ל - דיש לומר
64. ונלע"ד - ונראה לעניות דעתי
65. הלל"מ - הלכה למשה מסיני
66. י"ל - יש לומר
67. לכו"ע - לכולי עלמא
68. א"כ - אם כן
69. ומ"מ - ומכל מקום
70. משו"ה - משום הכי
71. מ"מ - מכל מקום
72. וה"נ - והכי נמי
73. וכה"ג - וכהאי גוונא
74. אה"נ - אין הכי נמי (אכן כן)
75. ואח"כ - ואחר כך
76. דהו"א - דהוה אמינא (שהייתי חושב)
77. גזה"כ - גזירת הכתוב
78. אח"כ - אחר כך
79. וכיו"ב - וכיוצא בזה
80. בב"מ - בבבא מציעא
81. ר"ח - ראש חודש
82. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
83. אפי' - אפילו
84. בי"ד - בית דין

85. נלע"ד - נראה לעניות דעתי
86. וא"כ - ואם כן
87. רמ"ע - רבי מנחם עזריה (מפאנו)
88. דכ"מ - דכמה מקומות
89. השי"ת - השם יתברך
90. אה"ק - ארץ הקודש
91. הטו"א - הטורי אבן (שם ספר)
92. שעי"ז - שעל ידי זה
93. יהי' - יהיה
94. ביהכ"נ - בית הכנסת
95. ולמ"ד - ולמאן דאמר
96. דבב"מ - דבבבא מציעא
97. בחו"ל - בחוץ לארץ
98. ע"ז - על זה
99. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
100. ריב"ב - רבי יהודה בן בתירא
101. הראי' - הראיה
102. ולפי"ז - ולפי זה
103. לפי"ז - לפי זה
104. ס"ל - סבירא ליה
105. ר"מ - ראש מתיבתא
106. עכ"פ - על כל פנים
107. לממ"ס - למשה מסיני
108. דתוס' - דתוספות
109. ואע"ג - ואף על גב
110. הנ"ל - הנזכר לעיל
111. להרא"מ - להרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, מ (למשל: אברהם + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
112. ג"ע - גילוי עריות
113. מ"ע - מצות עשה
114. וילה"ע - ויש להעיר
115. דבה"ג - דבעל הלכות גדולות
116. וא"י - וארץ ישראל
117. דנ"נ - דורש פענוח
118. חמו"ע - חנניה מישאל ועזריה
119. שע"ז - שעל זה
120. דג"כ - דגם כן
121. אחמו"ע - אחנניה מישאל ועזריה
122. שה"ש - שיר השירים
123. אע"ג - אף על גב
124. יל"ה - יש להעיר
125. ולפ"ד - ולפי דעתי
126. דמ"ע - דמצות עשה
127. באו"ח - באורח חיים
128. סי' - סימן
129. דהמ"ע - דמראית העין
130. ח"מ - החתום מטה; בציון מקור (ח"מ וב"ש): חלקת מחוקק
131. וב"ש - וברוך שמו (אחרי "ב"ה"); בציון מקור: ובית שמואל

13. באה"ע - באבן העזר
13. מה"ע - מראית העין; "במה"ע": במכתב העתי (בעיתון)
13. ול"מ - ולא מבעיא (ומכל שכן)
13. תוה"ק - תורתנו הקדושה
13. ב"י - בני ישראל
13. הק' - הקטן
13. וע"פ - ועל פי
13. ית' - יתברך
14. בע"ה - בעזרת השם
14. באה"ק - בארץ הקודש
14. והדר"ג - והדרת גאונו
14. ע"ד - על דבר
14. שי' - שיחיה
14. בעיה"ק - בעיר הקודש
14. שע"י - שעל ידי
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך
14. ז"ש - זה שלום
14. כנה"ר - כנפשו הרמה
15. ידי"ע - ידידו עוז
15. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז סיון תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

פאול נתן (מ'עזרה') עוסק בבית ספר טכני בחיפה, ואין חשש שישיבות ירושלים יתחברו אליו. הרב קוק מבהיר שתכלית הישיבות היא תחיית התורה, ולא רק העמדת רבנים, אבל במצב הנוכחי צריך להקדים את המוקדם. במושבות של מאה משפחות ויותר אין רב, מלבד פתח תקווה, ובגלל זה ירוד מצב היהדות שם. אברכי ירושלים מוכשרים, והעניות היא שמשפילה אותם. לחיבור תלמידי החכמים לישוב החדש צריך ישיבה גדולה ומכובדת במרכזו.

עיקרי הדברים

- פאול נתן והטכניון בחיפה.
- תכלית הישיבות - תחיית התורה, ולא רק רבנים.
- חוסר רבנים במושבות.
- אברכי ירושלים והעניות.
- ישיבה מרכזית לחיבור הישובים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז סיון תרס"ח[4]. [1908]

מקודש יענה אלקים שלומו, לאיש צדיק הולך בתומו, גדל-דעה משגב לעמו, כבוד הרב הגאון הגדול עטרת תפארת מוהר"ר[5] יצחק אייזיק הלוי [הרב יצחק אייזיק הלוי, מחבר "דורות הראשונים" על תולדות התורה שבעל פה, שישב אז בהמבורג] שליט"א[6].. וכל אשר לו, שלו'[7] וברכה, ברב טוב וחסד.

הנני נכון בזה להשיב לכ"ג על מכתבו הנכבד, כפי יכלתי, בעה"י[8]. א) פאול [פאול נתן, ממנהיגי חברת "עזרה" של יהודי גרמניה, שייסד את הטכניון בחיפה] נתן לא התראה עמדי בפעם הזאת. מפי השמועה נודעתי, שהוא עוסק עכשו ביסוד בית-ספר טכני בחיפה. [הטכניון בחיפה, שחברת "עזרה" החלה בייסודו בשנת תרס"ח ונפתח בתרפ"ה] אבל כמדומני שבטח הוא שלא בא בשום משא ומתן עם הרבנים, ביחוד מהמחזיקים במוסדות של הישיבות ות"ת[9]. בכלל כבר הודעתי לכבודו, שלפי מצב הישיבות שבירושלים, א"א[10] שיעשה בהם שום דבר חדש, מצרכי-הזמן היותר נחוצים כעת, להחזקת מלחמתנו נגד מהרסינו ומחריבינו, [על פי ישעיהו מט, יז] וכיון שהם רחוקים מכל תיקון חדש מובן שאין לפחוד כלל שהם יתחברו עם ה' פי נתן ומסעדיו. ובשום אופן לא ישיבו לו אלה מחזיקי בתי הרבים, שהם נכונים לחדש פני הבתים, לא ע"פ[11] אותה התכונה שאפשר לצייר שאנשים שכמותו ימצאו בה חפץ, ולא אפילו באותה הצורה הכשרה אצל ארטאדאקסי אשכנז, [היהדות האורתודוקסית בגרמניה, שצירפה לימודי חול ללימוד התורה] כי הקצוות רחוקות הנן אולי יותר מרחוק מזרח ממערב. ב) כמדומה אני, שהננו עומדים על נקודה אחת, ומ"מ[12] הנני מוצא הכרח לבאר מעט דברי.

מעולם לא יעלה על דעתי, שתכלית הישיבות בישראל היא רק כדי להעמיד רבנים. תחיית התורה, המעמדת קדושתם של ישראל בכלל, ע"י[13] גדולי תורה באמת, מיחידי סגולה, וע"י[14] המון רב כפי האפשרי של בע"ב ת"ח[15] הגונים, צריכה להיות לעולם המגמה הראשית בכוננויותן של הישיבות. אבל

כדי להביא את מצבנו הנשבר. בכל מקום, וביחוד באה"ק[16], לידי מדה זו, צריכים אנחנו להסתכל יפה במצב הזמן וארחות החיים הממשיים השולטים במציאות, כדי שנבנה את בניננו על בסיס חזק. ונטיעתנו תהיה עלולה להיות קיימת ועושה פירות, בכלל זה הוא כמובן הסדר, להקדים את המוקדם, וממילא יתאחר המאוחר. הרבנות, אמת הדבר שכפי צורתה היום היא חטיבה מאוחרת, מ"מ[17] אנו מוכרחים להודות, שלפי מצב היהדות בימינו, אנו צריכים לדאוג הרבה בשביל קיומה וחשיבותה. ועל כן כאשר אנו מוצאים כעת את הישוב החדש ההולך ונבנה, שהיסוד החשוב הזה חסר בו לגמרי, אנחנו חייבים להשתדל לכל לראש בתיקונו, להסיר את הסיבות אשר גרמו את החסרון. ולהעמיד את היהדות הארצי ישראלית של הישוב החדש בצורה אחת עם היהדות האמיצה של המקומות היותר טובים שבגולה, שאז כמובן יגלה עליה האור של מעלת ארץ ישראל. עד שנוכל לקוות, שתעלה עוד בכמה מעלות בקודש על כל המקומות אשר נתפזרו שם נפוצותינו מעולם על אדמה טמאה.

ומאחר שמצאתי את מצב הישוב החדש ירוד בפרט החשוב הזה, לעומת מצב היהדות שבגולה. תחת אשר בכל תפוצות ישראל, תיכף כשמתקבץ איזה ישוב של איזה עשרות משפחות מאחינו, מיד מרגישים צורך במינוי רב להורות איסור והיתר, ובכלל שתהיה הדרת היהדות שלמה בתכסיסיה, הנה פה יש מהמושבות שהנן עיירות בינוניות, ומהן שמונות משפחותיהן למעלה ממאה ויותר, ומינוי רבנים מקומיים לא יצא כלל כמעט אל הפועל, בלתי במושבה האחת הגדולה, פתח-תקוה, שנתישבה לכתחילה מבני ירושלים, מבעלי הישוב הישן, שהם השתדלו למנות להם רב מיוחד. וכאשר החילותי לסור אל המושבות מצאתי בבירור, שאם היו לנו רבנים חשובים, בכל אחת מהן, היה מצב היהדות עומד במעלה יותר גבוהה. התחלתי לדבר ע"ד[18] הרבנות המקומית, ומצאתי ע"ז[19] מניעות וניגודים פנימיים וחיצוניים. מהחיצוניים היא ג'כ[20] מניעת השכירות, מצד דלדול המצב, ובאחדים מצד רגילות קבלת תמיכה, שהרגל זה מפקיע את המתרגל מלשא בעול בכל דבר הטעון חסרון כיס. אבל זה לא היה כ"כ[21] עומד על הדרך. אגודת "שומרי תורה", [אגודה בירושלים לחיזוק הדת במושבות, שהשתתפה בתשלום שכר רבני המושבות] ביחד עם הישיבות שבירושלים, הנן תמיד מוכנות לעזור בחלק היותר עיקרי מהשכירות, ואם יחסר איזה סכום נמצאים בכל מושבה יחידי סגולה, יראי ד' וחושבי שמו, החפצים בכל לב בהרמת קרן היהדות, והיה נקל להשלים. ובזה היינו יכולים לכבוש את המניעה העקרית מהמניעות החיצוניות.

אבל, לא זה הוא העיקר. מניעות פנימיות החלו להגלות, שיסוד הכל הוא מה שאין רוח הישוב החדש יכול לשאת את מהלך הרוח, את הסגנון ואת התכונות של חניכי הישוב הישן. וזה הוא דבר המקיף לא רק את קלי-העולם, המואסים בתורה ובמצות, כ"א[22] גם חלק גדול מההגונים, בני תורה ויראת שמים. התנועה החיה של הישוב החדש, חדות החיים ואומץ הלב, הרחבת הדעת, וגאות הלאם השורר בקרב הישוב החדש, לא יכולה לשאת את הגו הכפוף, את הפנים הצמוקות והעצובות המפיקות פחד ומורך לב, את העינים התועות המראות יאוש ושנאת החיים, ההלבשה הזרה המזרחית, כשהיא מצטרפת עוד עם איזה דכדוך של עניות היא מטלת אימה של בוז, על האיש המורגל בחיים אירופאיים, אם מעט ואם הרבה. כל אלה לא יוכלו להיות מתקבלים בלא זעף בקרב הישוב החדש, וכאשר הטפוס היותר מצוי בין חניכי הישיבות של הישוב הישן הוא זה הצביון, ע"כ[23] עצום הוא הניגוד במושבות נגד קבלת רבנים.

וכאשר בינותי בדבר ראיתי, שאפילו אם נתגבר על כל הניגודים, ונכניס רבנים בחזקת היד, לא יביאו כלל את התועלת הרצויה, כל זמן שהניגוד הפנימי, שיסודו הוא עמוק ברוח האדם, אי אפשר לו שיסור ממקומו.

וכאשר לשנות את צביון החיים בקרב הישוב הישן, מבלי להזיק לכמה דברים יסודיים, הוא דבר שאי אפשר, כי"א בהדרגה גדולה ואריכות זמן גדול, - והענין עומד ודוחק. ע"כ החלטתי, שאי אפשר לנו לתקן את הדבר הגדול הזה, העומד ברום עולם היהדות של הישוב החדש, ושנוגע הרבה ג"כ להישוב הישן, ע"י השתלשלות הפעולות שהקיבוצים פועלים זה על זה, כי"א ע"י מה שניסד ישיבה פה במרכז הישוב החדש. פה שהחיים הנם קרובים בכל מהותם לחיי המושבות, ע"י השגחה טובה, מכשרונות טובים הנמצאים באה"ק והנכונים לבא מחו"ל[24], עם שטף הכניסה ההולכת וזורמת, יכולים לצאת אנשים מוכשרים, אם ימלאו את תפקידם יפה בשקידת התורה ועמלה, בחריפות ובבקיאות ובהוראה בעומקא דדינא, להיות מתקבלים בקרב הישוב החדש, ולהרים שמה בקביעות את קרן היהדות, מה שאי אפשר למדה זו להעשות כעת ע"י השפעתי הרחוקה.

לבדה, שאינה נפגשת כי"א עם המושבות הסמוכות, ולעתים רחוקות. וזאת היא הסיבה אשר אמרתי, שתכלית הישיבה בראש תהי'[25], שהמצויינים שיתחנכו בה יוכלו להיות רבנים במושבות.

ומה שכבוד הדר"ג[26] חושש, שישיבה כזאת כשתוסד ביפו [הישיבה שייסד הרב קוק ביפו בשנת תרס"ט] תהיה גורמת ביטול, חלילה, לישיבות שבירושלים, מטעם אשר החסרון היותר גדול שבישיבות הירושלמיות הוא מה שחסר להם השלא-לשמה, [על פי פסחים נ: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". כאן: התקווה להתמנות לרב, המדרבנת את הלומדים] כי לא הי'[27] להם מקום תקוה להיות לגדולי הדור ולהיות רבנים גדולים ומנהיגי הדור, ואם תקום ישיבה בפנים חדשות ביפו, לגדל רבנים עבור ערי ישראל שם, ירדו הישיבות בירושלים עוד הרבה יותר ממדרגתן, מפני שכל בעלי הכשרון ילכו ליפו. ידע אדוני, שאע"פ[28] שאמת נכון הדבר, שיש איזה צד חסרון במה שהגורם הבריא של תחרות החיים, המעוטה ביסוד של השלא-לשמה, חסר הוא מהישיבות שבירושלים, אבל חסרון זה אין בידינו עכשו לתקנו. הרבנות של המושבות, שלכל היותר נוכל להושיב עליה עד עשרים רבנים, - כמובן אין להעלות בחשבון את המושבות היותר קטנות, שאינן מצטרפות למנין עשר משפחות, - היא לא תעלה רפואה של המצאת השלא-לשמה בתוך הלימוד הארצישראלי. רחוקה היא עדיין מאד רבנות קטנה כזו של מושבה, שתתן את האומץ ע"י התקוה שלה. רבני המושבות, מצד הרבנות שלהם, לא יוכלו להחשב לגדולי הרבנים ולמנהיגי הדור, כשם שלא יוכלו להחשב כן כל הרבנים של העיירות הקטנות בחו"ל[29]. וביחוד לפי המצב הנוכחי, שהמשכורת של הרבנות אינה ניתנת מהמושבה, כי"א מקופת הישיבות, הניתנת גם בלא עול הרבנות ללומדים בישיבות, וההוספה המועטת, שאולי תגרום הרבנות, אינה כדאי להכריע את הכף, אפילו לקבל את הטפול והעול של רבנות המושבות הקשה ביותר, מצד מניעת הרגלם של בני המושבות, זה רבות בשנים, לשאת בעול החמרי והרוחני של רבנות קבועה בתוכם. ע"כ כאשר עוד נוסף לזה, שגם עכשו רחוק הדבר שיתקבלו רבנים במושבות מחניכי הישיבות, אם לא יהיו בתחילה מושפעים מרוח חדש שיוכל לקרבם יותר אל חיי הישוב החדש, אין כדי למנע מליסד את הישיבה ביפו

למטרה זו, מפני הדאגה שמא יהיה בזה קפוח לישיבות שבירושלים. ובעצם הענין הנני אומר ברור; שלא לבד שישיבה זו כשתוסד ביפו, ברצות השם יתברך דרכנו, לא תוכל לגרום שום הפסד לישיבות הירושלמיות, כי"א שהיא עתידה לרומם את ערכן. כי באמת לא רק אותה המניעה של חלק השלא-לשמה, שמצד חסרון רבנות, הוא לבדו הוא הגורם בשפלות-הידים של הלומדים בישיבות, שאינם יוצאים אל הפועל לפי ערך כשרונותיהם, כי"א בכלל תרדמת החיים הבאה ע"י הרוח הישן, שהוחזק ובא מאותה התקופה שהיתה עדיין הארץ חרבה, ורוב הגרים בה לא באו כי"א לצפות ליום האחרון ולהקבר בקרבה, וימי חייהם היו רק שלשלת של קבלת החלוקה, המצומצמת ומחוברת באי-כבוד, ותפילות על מקומות הקדושים החרבים בעוה"ר[30], שהיה חסר מעיקרו את זרם החיים הטבעיים ומרוצתם העליזה, המעוררת לעבודה מעשית ושכלית. במצב כזה היו יכולים לעמוד בשלמות רוחנית רק יחידי הסגולה, שהיו אנשי קודש, ואור ד' הופיע עליהם, ומתוך החרבן והשממון שאפו את אויר קדושת אה"ק[31]. אבל יתר כחות הצעירים, שלא באו למדה זו, נרדמו כשרונותיהם, ורוח עצבון זה, אע"פ[32] שב"ה[33] הוא הולך ומתפכח, מ"מ עדיין שולט הוא בישוב הישן, ורק ע"י התעוררות חיים של הישוב החדש, כשיהיה מחובר באור תורה באופן גדול ומצויין, ישוב גם הישוב הישן וכל לימודי ד' אשר בתוכו לתחיה, ויתחילו הכשרונות הצפונים בהם להגלות.

ויותר מזה, שאינני קובע מסמרות בדבר, שיהיו חניכי הישיבה, אפילו המצויינים, דוקא רבנים. אדרבא, כל חפצי הוא, שיהיו מהם מתלמדים, במשך שנות לימודם, חלק הגון מידיעות שמושיות, ואותם שיש להם נטיה למלאכה יתלמדו איזה שעות ביום בבית-המלאכה, אשר כבר הועמד עמנו פה במוסד "שערי תורה", [מוסד התורה ביפו, שהיה בו גם בית מלאכה לתלמידים] (שזה מקרוב אשר נוסד, ערך שנתים, ועתה הוא עומד ב"ה במדרגה כזאת, עד שהבנק אנגלא-פלשתינא [בנק אנגלו-פלשתינה (אפ"ק), שהקימה ההסתדרות הציונית, ולימים נעשה לבנק לאומי] הכין על ידו ארון-ברזל, ע"פ תכנית הארונות האירופאיים, בפורמאט גדול, והם מלאים רצון מטיב המלאכה), עד שיצאו לנו ג"כ גדולי-תורה שיהיו בעלי-אומנות, המתפרנסים מיגיע-כפם, או אנשים מוכשרים לכל עסקי החיים, ותהיה התורה נלמדת דוקא לשמה, משום תכלית החיים שבהגיון התורה וחבתה.

ומאחר שזאת היא כל עקרה של הצורה החדשה, שאני חפץ בהישיבה, דהיינו שיהיה שורר בקרבה עז החיים, הראוי לשמעתתא דבעיא צילותא, [על פי מגילה כח: "שמעתתא בעיא צילותא" – לימוד ההלכה צריך דעת צלולה] ושמחת לב, אין בה כמובן שום מניעה, באופן שלא תוכל לתן לנו "גדולי תורה הבקיאים בש"ס בבלי וירושלמי, אשר כל ישעם וחפצם [מצוטט ממכתבו של הרב הלוי אל הרב קוק] וכל חלקם בחיים הוא להבין ולהשכיל בדברי תורה", ולא יוכל להיות חסר בה "הרוח הגדול אשר יעטר את תלמידי חכמים הגדולים". ודוקא בישיבה כזאת יוכל להתקיים התוך של דרשת "אדם כי ימות באוהל", [ברכות סג: "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר: זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט, יד)] אדם חי, המטה את תשוקותיו וכחותיו לא להוללות וסכלות, כי"א לעמלה של תורה ושמחת השגתה, אבל מי שאין לו הרגשת החיים וזיום הוא לא יכול להיות אדם אשר ימות באוהל. והמצויינים מישיבה כזאת לא יוכלו להיות ממוצעים, שהם כקדרה דלא חמימא ולא קרירא, [על פי עירובין ג: "קדרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא" – לא חמה ולא קרה] כי"א גבורים כאריות

במלחמתה של תורה, ומלאים חפץ לרוממה ולשגבה על אדמת הקודש, לא משום פניה ותכלית של רבנות, כ"א מפני אהבת השם יתברך, אהבת התורה, אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל, הבוערת בקרבם בשלהבת אש קודש.

אין אנו זקוקים בשום אופן ללמוד מדרכי אירופא, - אע"פ שגם זה איננו כלל מוחלט, וממתוקנים שבהם הלא עלינו החובה ללמוד, אבל בימינו נתקלקלו כ"כ הדיעות, עד שקשה למצא את הנקודה של המתוקנים שבהם, - אבל עלינו לחדור ביותר בתוך מאור התורה עצמה. לא תוכל לעד התורה להיות מצומצמת רק בחקר הלכה המעשית לבדו. החלק הרוחני שבתורה, לכל רחבו, עמקו והיקיפו, מוכרח גם הוא למצא מקום בישיבה. האגדות. המדרשים הנגלים והנסתרים, ספרי המחקר והקבלה העיונית, המוסר והרעיון, הדקדוק. הפיוט והשירה, כמובן של חכמי אמת וחסידים הראשונים, גם הם הנם גופי תורה, שאף ע"פ שאי אפשר לתן להם כ"כ זמן וכ"כ[34] קביעות, כמו ההלכות והתלמודים, הפוסקים הראשונים והאחרונים, מ"מ א"א כלל, ביחוד בימינו, וביותר בארץ-ישראל, הדורשת תעופה רוחנית מבניה בטבע קדושתה, המלוה את כל אוירה, למנע את כל אלה מלקחת עבורם מקום חשוב. וצד חידוש זה הוא מוכרח בדורנו, ומוכרח הוא ביותר בישוב החדש, הדורש רפואה רוחנית. וחדש כזה איננו אירופי, בשום אופן, כ"א כולו שלנו.

"הישיבות בירושלים צריכים תיקון גדול (כותב כ"ג[35]), ועלינו להשתדל לתקנם, שיתאימו גם לצורך הדור ודרכי החיים, אבל לא לבטלם חס ושלום ולבנות עתה חדשות בעיר יפו". אבל רק ע"י בנין ישיבה חדשה, שתוכל בלא התנגדות לקבל לתוכה את יסוד החיים של הקדושה והעז, יפוח רוח טהור, אדיר וקדוש, גם על הישיבות שבירושלים, ולא לבד שלא יתבטלו כ"א יוסיפו פאר והדר. ואם במרכז הישוב החדש, המחובר בחפץ אדיר לבנין האומה ולרוח ד' אשר בתוכה, ע"י הרבנות הכללית של יפו והמושבות, לא תוסד ישיבה חדשה, חלילה, רק אז צפויות הנן הישיבות הירושלמיות ליריד, לא מצד תחרות של ישיבה, כ"א מצד תחרות של רוח ההרס והכפירה, שעכ"פ[36] יש עמו ניצוצות של ברק החיים, המושך בכל יום לבבות מבית המדרש מתוך חולשה ויגון.

כ"ג חושדני, שאיני יודע כ"א את רוסיא, ואם הייתי רואה את ירידת היהדות שבאשכנז, שבאה מפני שלא שמו על לב לתקן את קלקול הישיבות ולהשאירן כמו שהן, אז הייתי אומר אחרת. הנני מוכרח להעיד על עצמי, שלא נעלמו ממני כל פרטי חיי היהדות שבאשכנז, לכל צדדיהם, אם לא מראיה, אבל מעיון והגיון נוסף על המחקר שע"פ[37] השמועה. אבל דוקא ידיעה זו היא המכרחת אותי לבקש ליסד ישיבה כזאת, שהיא ממש כחפץ כ"ג "תקון לקלקול הישיבות ולהשאירן כמו שהן". כלומר, להכניס רוח חיים בתוך הגיון התורה באופן חזק כזה, שיוכל לעמוד בפני סערת הזמן, ולהגדיל את הכמות ואת האיכות של למוד התורה, להרגיל את התלמידים ללמוד גם המקצעות, אשר כפי ההרגל הישן לא היה להם עסק עמם, כמו שימת הלב להצד ההיסתורי והבקורתי, אשר חטפו אותו בזרוע מהרסים ומחריבים, עד אשר קם כ"ג להושיע את חכמת ישראל ביחש להצד הראשון ביחוד, וכדרכה של תורה, כל אשר יוסיף לעבוד במקצע זה, החדש כמעט אצל חכמי תורה האמיתיים, כן יוסיף להניח מקום לאחרים לשוטט ולהרבות הדעת. וחידוש כזה איננו עלול בשום אופן להשכיח את התורה. חלילה,

ולעשות את הרבנים לאינם יודעים אותה, ואת היראים, המושפעים מרוח קדוש זהי לאינם-יהודים יותר מיהודים, כי"א להרחיב את השכל. להגדיל את החריפות ואת הבקיאות, לחבב את התורה, לרומם את הנשמה הישראלית ולגרש את כל רוח זר, אותו שהוא כרקב לבית יעקב, ע"י רוממות הנפש, הבאה מידיעת גדולת ערכה של תורה וכחה האלהי, המתגלה דוקא ע"י כל הקיפה, "מי ימלל גבורות ד' ישמיע כל תהלתו". [תהלים קו, ב]

"עלינו להשמר מאד מדרכים חדשים" אומר כבוד גאונו. ואני הנני אומר בבטחה, שכבודו יודה, שיותר הועיל הוא למצב היהדות בספריו ההיסתוריים, [ספרו "דורות הראשונים", שבו השיב על חוקרי "חכמת ישראל" שערערו על המסורת] אע"פ שביחש של כל המחברים משוקדי תורה הלך בדרכים חדשים, ממה שהועילו לנו כמה מחברים אחרים, שנתנו לנו עוד חידושים ופלפולים ע"פ הדרכים הישנים. הננו רואים החרבן הולך ומתגבר, אין מנוס מפניו, לא בחו"ל ולא בארץ. הישיבות המלאות תורה בפלפול ובקיאות ברוסיא לא תוכלנה לעמוד בפני זרם ההרס, וכל עמל התיקונים הקטנים ילך בתהו. אך דרכים חדשים הננו חייבים לסול, שהם הם הנם באמת הדרכים היותר ישנים, שבהם הלכו רבותינו הראשונים, ביחוד אותם שעמדו לישראל בעת צרתם הרוחנית והחומרית, ויאירו להם את דרכם באור תורתם, צדקתם וחכמתם גם יחד. ואם הדרכים הללו נשתכחו כמעט, הננו מוכרחים לשוב וליסדם, והיסוד הראשון מוכרח הוא להיות כעת על אדמת הקודש, ובישוב החדש, שבעצת ד' הנה הוא הולך ונבנה, ונוכל להיות בטוחים שכל המסייע בזה, יהיה מהקרואים הראשונים לקול העתיד לפוצץ בראשי ההרים: "כל מי שפעל עם אל יבא ויטול שכרו". [על פי ירושלמי שבת ו, ט, על הפסוק "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל" (במדבר כג, כג)]

לא רק "ידיעות שמושיות והשקפה כללית על העולם ועל דרכי העולם" חסרות לנו לתן בישיבות, הצריכות להמשיך את קיומן לתן לישראל את אורו וישעו. אע"פ שגם אלה הידיעות וההשקפות ג"כ אי אפשר להכניס בהמוסדות הישנים שבישוב הישן, רק ע"י מה שמתחילה תהיה להם הבחנה מוחשית על הצלחת החידוש, שזהו אפשר רק בנסיון חדש. אבל לא רק בזה נושע. אלה הידיעות הנן טפלות, וכמובן א"א שתהיינה חסרות מבעל-תורה חשוב בימינו, כדי שלא יתחלל שם שמים על ידו. אבל העיקר הוא הרחבת הדעת בעומקה ורחבה של תורה עצמה לכל צדדיה, ע"פ אותה התכונה שבקיעי הזמן מכריחים אותנו להעמיד להם בונים וגודרים.

כמובן, המחלקות התחתונות של הישיבה הן עצמן יוכלו לשמש אותו השימוש שאנו מבקשים מבית-ספר למורים, אבל גם הוא צריך שיהי'[38] רטוב מטל חיים של צדדי התורה, המבוקשים ביותר בימינו באורח מתאים עם ידיעתה של תורה, הרגילה מאז, ע"פ הדרך הישן, באין מחסור דבר

והמחלקה העליונה היא באמת הישיבה. בקרבה לא ימצא מקום כי"א לתורה. אבל לתורה בכל עשרה ותפארתה

אנכי הנני עושה את שלי, ידעתי כי למחיה שלחני ד' [על פי בראשית מה, ה] אל אדמת הקודש, והנני מוצא לעצמי חוב קדוש לדבר כפי רוחי הפנימי, בעבור שמו הגדול ועבור עמו ונחלתו. ועוד אקוה לברר הדברים, כשיזכני כי"ג בתשובתו היקרה, בעזה"י[39].

ישלים ד' פעלו, ויאיר אורו על עמו ועדת קדשו לאורך ימים טובים, ויזכה לראות בטוב ד' בהר הקודש, בשוב לו הודו והדרו, בעת אשר מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו [ישעיהו מט, ז] כדבר ד' אשר נאמן

והי'[40] זה שלו' וברכת אוהב נאמן, מוקיר גדל ערכו,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

מפני כבודם של ת"ח, הנני מוצא את עצמי מחוייב להודיע לכ"ג[41], שאמנם ימצאו בישיבות, שבישוב הישן בכלל ובירושלים בפרט, ג"כ כאלה שאינם לקויים באותן החולשות ע"פ המדה אשר ציירתי. מ"מ הטפוס המוחזק הכללי הוא זה אשר בארתי, ומפני כך הדבר מוכרח שיצא תיקון של מטבע כללית חשובה מהצד החדש של הישוב, ואח"כ[42] תגדל ע"י זה עצמו תפארת הישוב הישן. וקורא אני על מצבנו מקרא שכתוב "והושע ד את-אהלי יהודה בראשנה למען לא-תגדל תפארת בית-דויד ותפארת ישב ירושלם על יהודה, ביום ההוא יגן ד' בעד יושב ירושלם, והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד ובית דויד כאלהים, כמלאך ד' לפניהם" (זכרי' י"ב, ז ח). עכ"פ[43] צריך שיושעו תחילה אהלי יהודה, ואח"כ מזה עצמו תצא הגנת ירושלים ההולכת ועולה, וכל שיהי' בצורה גדולה תקדים להיות קטנה בהתחלה.

הנ"ל

בטח יזכר הדר"ג את אשר אמרתי במכתב, זה כבר, כי הבטלנות של ת"ח[44] שבישוב הישן איננה כ"א בטלנות חיצונית, אבל בפנים הם מלאים חכמה ושכל טוב, ונמצאים בקרבם כשרונות יקרים מאד. אוירא דא"י[45] המחכים [על פי בבא בתרא קנח: "אוירא דארץ ישראל מחכים"] לוחם הוא בכל עז גבורתו עם העניות המדכאת ומשפלת, ורבות רבות מאד נצח את האחרונה. וכל אשר תחדל העניות לדכא את חיי המצויינים שבבני תורה שבישוב הישן, כן יראה יותר הדרם. ע"כ גדולה היא מאד החובה להרחיב את המעמד החמרי של יחידי-הסגולה, הנמצאים במספר הגון בין הישוב הישן בכלל, ובשפע ביחוד בירושלים. כ"ז[46] היא אמת ברורה לענין מה שנוגע להשלמת עצמם של ת"ח הללו, אבל כדי שיוכל לבא קשר של השפעה מת"ח[47] על הישוב החדש, ועל הישן ההולך גם הוא ומתחדש, ע"י חדירת הרוח, דרך בקיעים ופרצים שבבנינו העתיק, דבר זה עלול לבא, לפי מה שעינינו רואות, רק ע"י יסוד ישיבה גדולה ורבת ערך, ומכובדת מכל צד, במרכז הישוב החדש. מההשפעה של חיבור רוח החיים לקדושה ואמונה, לתורה ויראת שמים, שרק ע"י שיחות ומעט ספרות החילותי להזרים על כללות הישוב, שהנני רואה את פריה לברכה ב"ה, נוכל להיות בטוחים, שאוצר-חיים מלא, כשיוסד לנו פה, נשים ע"י ממש נשמה חדשה מלאה ישן וקודש-קדשים בכנסת-ישראל שעל אדמת הקודש, ד' יסעדנו.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך

9. ות"ת - ותלמוד תורה
10. א"א - אי אפשר
11. ע"פ - על פי
12. ומ"מ - ומכל מקום
13. ע"י - על ידי
14. וע"י - ועל ידי
15. ת"ח - תלמידי חכמים
16. באה"ק - בארץ הקודש
17. מ"מ - מכל מקום
18. ע"ד - על דבר
19. ע"ז - על זה
20. ג"כ - גם כן
21. כ"כ - כל כך
22. כ"א - כי אם
23. ע"כ - על כן
24. מחו"ל - מחוץ לארץ
25. תהי' - תהיה
26. הדר"ג - הדרת גאונו
27. הי' - היה
28. שאע"פ - שאף על פי
29. בחו"ל - בחוץ לארץ
30. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
31. אה"ק - ארץ הקודש
32. אע"פ - אף על פי
33. שב"ה - שברוך השם
34. וכ"כ - וכל כך
35. כ"ג - כבוד גאונו
36. שעכ"פ - שעל כל פנים
37. שע"פ - שעל פי
38. שיהי' - שיהיה
39. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
40. והי' - והיה
41. לכ"ג - לכבוד גאונו
42. ואח"כ - ואחר כך
43. עכ"פ - על כל פנים
44. ת"ח - תלמידי חכמים
45. דא"י - דארץ ישראל
46. כ"ז - כל זה
47. מת"ח - מתלמידי חכמים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קע

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד מרחשוון תרס"ט - יפו **נמען:** עורך 'החבצלת'

הרב קוק מבהיר את דבריו בשמחת תורה ב'שערי תורה'. מטרת החינוך היא לעשות את האדם טוב וישר, והקריאה בשם ה' היא ההכשרה הבטוחה לכך. לכן תלמוד תורה עומד בראש החינוך הישראלי, ולא ידיעות שנועדו רק למלחמת החיים, שהן מדרגה שנייה. בגלות חדרה גישת הגויים, שהחינוך הוא הכשרה לחיים החומריים. גם מי שמצרף חול לקודש צריך להיזהר שלא יזייף את 'המטבע החינוכית' שלנו, ובפרט בארץ ישראל: 'כי מציון תצא תורה'.

עיקרי הדברים

- מטרת החינוך: טוב וישר וקריאה בשם ה'.
- תלמוד תורה בראש, הכשרה לחיים כטפל.
- זהירות בצירוף לימודי חול.
- 'מציון תצא תורה' ולא שפות זרות.

נוסח האגרת עם ביאור

(אל עורך ה"חבצלת")

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד חשון תרס"ט[4].

עורך נכבד ואהוב, שלו'[5] וברכה.

הנני נזקק בזה לבאר בעתונך היקר דברים אחדים, אשר אבקש מכבוד הדרתך שתשימם בו בלשוני:

מטרת החינוך היא להכשיר את האדם לצורתו המתוקנת, [לדמותו השלמה, כפי שהוא צריך להיות] שהנקודה המרכזית שבה היא לעשותו טוב וישר. מאז אשר החל אברהם אבינו לקרא בשם ד', [על פי בראשית יב, ח: "ויקרא בשם ה'"] היתה לנו לנחלה, כי כל מה שתהיה מושרשת בלבו של אדם יותר הקריאה בשם ד', כן יגדל טובו וישרו, ויהיה יותר מאושר לעצמו ולחברה כולה.

כנסת ישראל נתיחדה מכל האומות להרים ברמה את הדגל של החלטה זאת בעולם, שהטוב והיושר של האדם היא התכלית היותר נשגבה שלו, ושהקריאה בשם ד' והשרשת ידיעה זו היא ההכשרה היותר בטוחה למגמה זו, עד שהמגמה וההכשר הנם דבר אחד ולא יתפרדו. וכאשר לתכלית השרשת הקריאה בשם ד' בלב ונפש, ביחיד ובאומה בכללה, דרוש תלמוד קבוע, משחר טל הילדות [מראשית הילדות (על פי תהלים קי, ג: "משחר לך טל ילדותיך")] של האדם, על כן לקח מקום בראש החינוך הישראלי תלמוד תורה, - ודוקא תלמוד תורה ולא ידיעות אחרות, שאין מטרתן כ"א[6] להכשיר את האדם למלחמת החיים, [למאבק על הפרנסה ועל הקיום] ולא לעשותו טוב וישר לפני ד' ואדם. זאת היא הדרך העתיקה, אשר בה הלכו אבותינו מעולם, וע"פ[7] דרך זה נשמר שם ישראל בכלל, והצליחו גם עשו פרי, שיצאו מגדולי הדורות המצויינים מאורי אור [מאורות גדולים (על פי יחזקאל לב, ח)] בעד האומה ובעד כל העולם כולו. הכשרת האדם למלחמת החיים נחשבה בנו תמיד למדרגה השניה של צדדי החינוך, ולא עצם מטרתו. ברבות הימים עברו על

ראשנו גלי הזמן, [זרמי התקופה ורוחותיה] ועם ישיבתנו בארצות הגויים, אשר המטרה הראשית של חנוכם אינה כי"א ההכשרה של האדם למלחמת החיים, והדרישה של הטוב והיושר, - וק"ו[8] הקריאה בשם ד', שהיא הבסיס שלה, - גם אחר שספגו מעט מזה אל תוכם על ידי צנורותינו,, [כלומר: גם מה שלמדו האומות על הטוב והיושר, קיבלו מישראל] נחשבו בכל זאת לטפל נגד ההכשר אל החיים החמריים ומלחמתם, - חדר גם בנו רוח כזה. ורבים מאד הם לדאבוננו, אשר שכחו את צורת החינוך העקרית שלנו, וישכיחו מבתי לימודיהם את הראשיות של מטרת היושר והטוב ואת הקריאה בשם ד' הקשורה בה, ויטביעו את חותם החינוך כולו רק על הכשרת החיים הזמניים, במלחמתם ותאותיהם. האומה בכללה חשה וגדוליה הכירו את הסכנה הצפויה מזיוף חותמנו זה. [מעיוות הצורה המיוחדת של החינוך הישראלי] ולשם דגל מלחמה נקבע, בחזקת-יד ובמסירות-נפש, נגד כל גלי הזמן, חותם צר [גדר הדוקה, הגבלה מפורשת] על בתי החינוך העתיקים, שיהיו מיוחדים רק לרוח ישראל ומטרתו המיוחדת, והטפל של מלחמת החיים יבוקש מן הצד, באופן אשר יודע כי יש הבדל בין קדש לחול. הידיעה הברורה, שנצח ישראל לא ישקר, [שמואל א טו, כט] וכי למרות כל צרכי הזמנים, המשתנים ומתחדשים, היסוד הראשי קבוע הוא ועומד: מלכות ד' וממשלתו, הכשרת האדם והאומה ללכת בדרכיו, המושפעת מהחינוך היסודי, המיוחד בלא שום שיתוף, רק לתלמוד תורה, זהו עומד לעד. "מלכותך מלכות כל עולמים, וממשלתך בכל דור ודור". [תהלים קמה, יג]

מוסדות עתיקים ממין זה יש לנו בגולה ע"י[9] רועי ישראל, [מנהיגי ישראל] גאוני וצדיקי הדורות, וביותר באה"ק[10], - מקום-המבצר לרוח עמנו [המקום שבו מתבצרת ונשמרת רוח העם] היסודי לעד, - ובהם נתפאר סלה

גם אלה אשר החיים הכבידו עליהם את אכפם, [הכבידו עליהם את משאם (על פי איוב לג, ז)] והם מרגישים לחץ כבד ברוחם מדאגת החיים הזמניים של בניהם, והרשו להם לצרף לתכונת החינוך חול אל הקודש, אל נא ישכחו, כי צירוף זה צריך שמירה גדולה, שלא יבא הדבר לידי זיוף המטבע החינוכית [קלקול הצורה המקורית של החינוך, כמו מטבע מזויף] שלנו בכלל, וזה צריך בכל מקום להיות משונן [חוזר ונאמר עד שיהיה ידוע ומוטבע] וניכר, ויותר מכל באה"ק, אשר בה צריך להשתכלל רוחנו העקרי, בצורתו המיוחדת לנו, השונה מכל העם אשר על פני האדמה. אל נא ישכחו, כי לא שפות זרות, לא לימודים שמגמתם היא הכשרות חומריות, יצאו ביחוד מציון, - אלא "כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים". [ישעיהו ב, ג]

כשיהיו דברים הללו חרותים על לבם של האחרונים הללו, נוכל בטח לקוות כי לא ירחיקו ללכת, וגם בניהם יהיו שתולים בחצרות ד', [תהלים צב, יד] "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו". [ישעיהו כט, כג]

זאת היתה כונתי בשיחה הקטנה, אשר הבעתי אותה בעת שמחת תורתנו הקדושה, בבית המדרש הגדול, להמוסד הקדוש "שערי תורה", שהראוני שהובאה בעתונך היקר, נומר. [מספר (גיליון) של העיתון]

ידידו מוקיר ערכו ורוצה פועל ידיו באהבה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה – ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. כ"א - כי אם
7. וע"פ - ועל פי
8. וק"ו - וקל וחומר
9. ע"י - על ידי
10. באה"ק - בארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** לשכת 'המזרחי' בפרנקפורט

על התנהגות המוסדות הציוניים נגד הדת: ודאי שהגימנסיה (הרצליה) מושיבה בנים ובנות יחד בלי גדרי צניעות, ובנשפים במוצאי שבת מחללים שבת בהכנות. גרוע מזה: מורה התנ"ך בגימנסיה נוטל את נשמת היהדות מתלמידיו בביקורת המקרא הקיצונית. על 'קול קורא' לגיוס כספים: הוא קשור ל'שערי תורה' ואינו יכול לפגוע במקורותיו, ואולי אפשר לשתף אותו.

עיקרי הדברים

- חינוך מעורב בגימנסיה - מחאה.
- חילול שבת בנשפים.
- ביקורת המקרא בגימנסיה.
- 'שערי תורה' ו'תחכמוני'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו אד"ר[4] תרע"ן.

לכבוד לשכת המרכז ל"מזרחי" בפ"פ[5] דמיין, [הלשכה המרכזית של "המזרחי" בפרנקפורט על נהר מיין] שלו'[6] וברכה מקודש.

מכתבם הנכבד מח' אד"ר דנא הגיעני.

וע"ד[7] העניינים הרשמיים של הליכה נגד דת קודש במוסדים הציוניים. הנה אם נבא להאמין לכל אשר יאמר ההמון היו הדברים מרובים מאד, אבל כמובן א"א[8] לבנות ע"ז[9] יסוד לצאת באורח פומבי למחות. אך מה שהוא נעלה מכל ספק הוא, מה שהרשו לעצמם כעת מנהלי הגימנסיה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו] לקבץ את שני המינים יחד, צעירים וצעירות, בבית-למוד אחד, ובמושב אחד, בלא שום הגדרה של צניעות ודרך היהדות, שהיא ג"כ[10] דרך התרבות האנושית ברב הארצות הנאורות, וראשית חטאת החלה בבתי הספר של המושבות. די יודע איזו תוצאות של קלקלות מוסריות תביאנה הנהגות כאלו. על זה ראוי למחות בכל כח. גם נראים הדברים, שבכל עת שיעשו נשפים קבוציים במוצאי שבתות, יחללו ש"ק[11] במלאכות ההכנה בלא בושה. חזקו נא אחים, טהורי לב, נחלץ חושים [נזדרז] לגדור כמה שתשיג ידנו, ודי יהי'[12] עוזר לנו.

ע"ד[13] הקו"ק[14], [על דבר הקול הקורא] עוד לא מסר לי ה' שלזינגר [מנהל בית הספר "תחכמוני" ביפו] את הדברים. בטח יודיעני בקרוב מזה. אמנם הדבר כבד לעת עתה עלי, מפני שהנני מוחזק מאז לעומד בראש המפעל "שערי תורה", [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו, בית ספר דתי בסגנון המסורתי] שהוא ג"כ מכון חנוכי נכבד, אף שהוא הולך בדרך ורוח שונה מה"תחכמני", מ"מ[15] הכל הולך אל מקום אחד, לכונן יסוד מוסד, לאור ד' וקדושת תוה"ק[16] על אדמת הקודש, ואי אפשר לי לנגע במה שהמוסד הנ"ל[17] יונק ממנו את שפעו.

ואולי יהי' נכון הדבר לשתף את המוסד הנ"ל במה שיבא מרוסיא ע"י[18] התעוררות קו"ק[19] מצדי, ועוד ניקח בזה דברים בעה"י[20] במכתבים הבאים למטרת בירור שאלה זו.

ברגשי כבוד נעלים וברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב. והנה כל אשר תארתי, ע"ד עניני השלילה של המוסדות הנ"ל, זהו רק במה שנוגע למעשים. אבל כמה עלינו למחות במה שנוגע לדעות. דבר מפורסם הוא, שהמורים, ביחוד של הגמנסיה, בפרט מורה כתבי הקודש, נוטל הוא את נשמת היהדות מלב חניכיו, ע"י דעותיו הקיצוניות באדיקות נלעגה במבקרי כה"ק[21] היותר רעים. איני רוצה לגעל את עטי להציע את כל פרשת ההצעות השפלות, ע"ד ערך תוה"ק והנביאים, המוצעות לפני צעירינו ע"י המורים המתעים הללו. ואיכה נדום ע"ז, איככה נחשה, עוצו, אחים אהובים ונכבדים, עצה, עוצו ודברו, [על פי ישעיהו ח, י; שופטים יט, ל] ואוזר ישראל בגבורה יעזרנו אומץ בעבור עמו ונחלתו.

הנ"ל הנני

שולח בזה לכבוד הדרתם את ס' שה"א, [את ספר "שבת הארץ"] וטופס ההרשאה עם המכתב הנשלח, הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. בפ"פ - בפרנקפורט
6. שלו' - שלום
7. וע"ד - ועל דבר
8. א"א - אי אפשר
9. ע"ז - על זה
10. ג"כ - גם כן
11. ש"ק - שבת קודש
12. יהי' - יהיה
13. ע"ד - על דבר
14. הקו"ק - הקהילה קדושה
15. מ"מ - מכל מקום
16. תוה"ק - תורתנו הקדושה
17. הנ"ל - הנזכר לעיל
18. ע"י - על ידי
19. קו"ק - קהילה קדושה
20. בעה"י - בעזרת השם יתברך
21. כה"ק - כתבי הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מנחם אב תרע"א **נמען:** יצחק ניסנבוים

המוסד 'שערי תורה' ביפו סובל מהמשבר במוסדות ירושלים: הוא בחובות והאמון בו נפגע. זהו המוסד היחיד ביפו שבו התורה היא העיקר. הרב קוק מבקש מניסנבוים לכתוב לטובתו ב'הצפירה'.

עיקרי הדברים

- משבר 'שערי תורה'.
- בקשה לכתוב ב'הצפירה'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ז מנ"א[2] תרע"א[3].

מארץ חמדה, אומר שלו[4] לאיש חמודות, ידיד אהוב ונכבד, הרב הגדול בתורה, יראה, חכמה, ויושר לבב, מר יצחק ניסנבוים [הרב יצחק ניסנבוים מוורשה, ממנהיגי "המזרחי" ומטיף נודע] נ"י[5].

אמצא לי לעונג להשתמש במאורע שבא לידי, לקחת דברים עם כבוד חביבי, אשר מאז נפגשנו זה פעמים, אחת בחול ואחת בקודש, נחקק זכרון אהבתו וכבודו כחותם על לבבי.

המאורע הוא בלתי לגמרי נעים. מסבת המשברים שבאו על איזה מהמוסדות הירושלמיים, סובל גם המוסד "שערי תורה" ביפו מאד. [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו] ככל המוסדות הארצישראליים, הוא ג"כ[6] עמוס בחובות, והאמנה נפחתה. גם ההכנסה נתמעטה הרבה, לרגלי תלונות הקהל שנתרבו מסבת ההריסה המשברית הנ"ל[7]. אבל יקר הוא המוסד הנ"ל וחביב מאד, והוא המכון היחידי ביפו, המרכזית לישובנו, שהתורה, וחינוך רצוי לשלמי אמונים, בו הוא העיקר והיסוד, חזות הכל, וחלילה לנו לעזוב מוסד עתיק רב-ערך כזה, אשר הרבה אנו צריכים להודות לו בעד תקומת היהדות הנאמנה בעה"ק[8] יפו והמושבות בעבר, והרבה יש לקוות ממנו לעתיד, בע"ה[9].

אבקשך אדוני, היה נא מעירך לעזור. הקדש נא דברים נמרצים, בעטך הנאמן, לטובת המוסד היקר הנ"ל, בבמת "הצפירה", [העיתון העברי "הצפירה" בוורשה] ועל חסדך זה אודך בכל לב, וזכות הרבים יהיה תלוי בך, ידידי הנאמן.

בתקוה טובה שתמלא את בקשתי לטובת ארץ חמדתנו ומקראיה, ותעשה ברכה עם המוסד הק'[10] הנ"ל וסעיפיו הנכבדים, הנני חותם בברכת ד' מציון ומקודש, כנפשך הטהורה ונפש ידידך היודע לכבד יקרת ערכך,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)

4. שלו' – שלום
5. נ"י – נרו יאיר
6. ג"כ – גם כן
7. הנ"ל – הנזכר לעיל
8. בעה"ק – בעיר הקודש
9. בע"ה – בעזרת השם
10. הק' – הקטן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תצג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט שבט תרע"ג - יפו **נמען:** ד"ר אהרן קמינקא

הרב קוק מודה על ספר השירים 'צהרים', ושמח שהגיגיו יקרים לקמינקא. הרב קוק רואה בזה הוכחה שלספרות עברית מקורית יש כוח לאגד את 'הפזורים' שנמשכו אחרי יפיפותו של יפת. הרב קוק מבקש עוד מספריו, ומעיר שבתלמוד התורה 'שערי תורה' ביפו יש בית מלאכה שנוסד בהסכמתו.

עיקרי הדברים

- תודה על 'צהרים'.
- כוח הספרות המקורית לאגד.
- תיקון: בית מלאכה ב'שערי תורה'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט שבט תרע"ג[4].

אחד מבני עליה, הרב החכם המרומם, אוצר חמודות, מר א' ד"ר[5] קמינקא [הרב ד"ר ארמנד (אהרן) קמינקא מווינה, משורר ופובליציסט] נ"י[6].

עתרת שלו'[7] וברכה,

ראיתי ונהרתי, [ישעיהו ס, ה] ביפעת ספרו השירי "צהרים". [קובץ שירים של קמינקא] אשר הואיל הדרת כבודו לכבדני בו. ומשנה שמחה שמחתי להבחין מדבריו ב"ייד' פר'", כי יקרו לו הגיונותי. והידיעה הזאת שאיש כמוני, שמקורות מחשבותיו מפכים הם רק מאהלי שם, [מאהלי שם, מן התורה (על פי בראשית ט, כז)] מבארה של תורה בהגיגיה הפומביים והטמירים, יוכלו דבריו לקחת גם את לב חושב מחשבות, אשר העולם הרחב של יפת [תרבות יוון ואירופה (על פי מגילה ט: "יפיותו של יפת יהיה באהלי שם")] נגלה לפניו בהמון שלל צבעיו, תוסיף לחזק את רוחי ולאמץ את השקפתי, כי יש כח רב בספרות מקורית שלנו לאגד אלינו את כל הפזורים, אשר נפוצו מאתנו, בעטיה של יפיפותו של יפת. [בגלל יופייה של התרבות היוונית] שהתפרצה בפתע בשטף של זרם לתוך חוגנו. ומאד אשמח אם יכבדני כבוד הדרתו ביתר ספריו הנכבדים, ביחוד הכתובים עברית, למען אדע למצות את ערך מדותיו, הנראות לי בעשרן, ביותר פרטיות.

מדי דברי אעיר את כבודו, כי לבית התלמוד-תורה "שערי תורה" [תלמוד התורה ביפו] פה, יש גם בית מלאכה, שנוסד בהסכמתי וסיועי, ואולי ראוי לתקן זה בהערה בהרצאתו הנכבדה, להעמיד את הרואים את דבריו על האמת הממשית.

ברגשי כבוד וברכה נאדרת מקודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ד"ר - דוקטור
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקיב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב משה זבולון מרגליות (רמ"ז), ניו יורק

הרב קוק שולח קבלות ממוסדות ירושלים על כספים שהעביר. בהערה: ישיבת 'תורת חיים' זקוקה לחיזוק רב כדי שלא תיהרס. יש לזכור גם את 'עץ חיים', את בית החולים הכללי ואת 'שערי תורה' ביפו עם בית התבשיל ובית המלאכה.

עיקרי הדברים

- קבלות מהמוסדות.
- חיזוק 'תורת חיים'.
- 'שערי תורה' ביפו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד אד"ר[4] תרע"ג[5]

כ'[6] הרב הגאון המפורסם אוצר תו"י[7] רב פעלים מו"ה[8] משה זבולון מרגליות [הרב משה זבולון מרגליות (הרמ"ז), מגדולי הרבנים בניו יורק] שליט"א[9].

שלו'[10] וברכה באה"ר[11],

יקבל הדר"ג[12] בזה את הקבלות מהמוסדות של ירושלים עה"ק ת"ו, מהנשלח אלי מיד כתר"ה[13]. והשי"ת[14] ישלם להם כפעלם הטוב בזכרם מרחוק את עיר קדשנו ומוסדותי', ויזכו לראות בטוב ד' בארץ חיים, בבנין עיר על תילה, ואפריון על מכונו, ומלך ביפיו.

והי'[15] זה שלו' וברכה כנה"ר[16] ונפש ידי"ע[17] דוש"ת[18] מקודש באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

בכלל צריכה ישיבת "תורת חיים" אימוץ מרובה, [ראו (כרך ב', אגרת תצה)] שלא תהרס ח"ו[19] מתגרת יד המשברים שחלו עליה. אבל צריך לזכור ג"כ[20] את ישיבת "עץ חיים" והת"ת[21] דתשב"ר[22] שלה, ויתר המוסדים הכלליים, כמו הבקו"ח[23] הכללי, וכיו"ב[24]. וראוי מאד לשים לב לתמוך בידי המוסד הנכבד "שערי תורה", אשר פעה"ק[25] יפו ת"ו, עם סניפיו הנכבדים, בית-התבשיל, ובית-המלאכה, שהוא יסוד הגון ונכבד בישוב אה"ק[26], ע"פ[27] השפעת שלמי אמונים יצ"ו[28].

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. תו"י - תורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב

9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. באה"ר - באהבה רבה
12. הדר"ג - הדרת גאונו
13. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
14. והשי"ת - והשם יתברך
15. והי' - והיה
16. כנה"ר - כנפשו הרמה
17. ידי"ע - ידידו עוז
18. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
19. ח"ו - חס ושלום
20. ג"כ - גם כן
21. והת"ת - והתלמוד תורה
22. דתשב"ר - דתינוקות של בית רבן
23. הבקו"ח - הביקור חולים (בית החולים)
24. וכיו"ב - וכיוצא בזה
25. פעה"ק - פה עיר הקודש
26. אה"ק - ארץ הקודש
27. ע"פ - על פי
28. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד ניסן תרע"ג - יפו

נמען: הרב אליהו זלמן וידרין, מוסקבה; ובהמשך - ר' מאיר בר־אילן (ברלין)

תחילת האגרת: הרב קוק מברך את הרב וידרין על עזרתו ל'שערי תורה'. על ציורים במחזורים: אם מציירים צורת אישה, יש למחות, כי אף שמצד הדין זה קל יותר, מבחינת זלזול זה גרוע יותר. (בהמשך באה אגרת לר' מאיר בר־אילן.) הרב קוק מתנצל על השתיקה, ומברך על הולדת בנו. 'תחכמוני' נוסד להיות מגן מפני 'טומאת אוויר ארץ העמים', אבל יש בו רק 'מעט תורה, מעט יראת שמים, מעט השכלה', ורוח חיים מקורית חסרה. על 'המזרחי' להאיר את הציונות במעמקי המחשבה ולהבליט את הגרעינים החיים. 'דעות ממוצעות ופשרניות' לא ינצחו, ויש להזדיין 'בדעות מוחלטות מקוריות וקבועות'.

עיקרי הדברים

- צורות במחזורים.
- 'תחכמוני' - חסרה רוח חיים.
- תפקיד 'המזרחי' במחשבה.
- נגד דעות פשרניות.

נוסח האגרת עם ביאור

(להרב ר'[1] אלי' זלמן ווידרין, מוסקווא, [מעסקני תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו במוסקבה] מלואים למכתב המוסד "שערי תורה") ב"ה[2], עה"ק[3] יפו ת"ו[4] כ"ד ניסן תרע"ג[5]. [כ"ד בניסן תרע"ג (1913)]

שלו' רב לכבוד ידי"נ[6] הרה"ג[7] שליט"א[8].

אחדשה"ט[9] באה"ר[10],

הנה זריז וממולא ככת"ר[11], הנאמן באהבתו לכל מוסדי תו"י[12], וביחוד שבאה"ק[13], אין צריך לזירוז. ומ"מ[14] אמלא בזה את דברי הרבנים הנכבדים, לברך את כת"ר[15] על כל טובו תמיד עם המוסד הקדוש הנ"ל[16] ואגפיו הנעלים. והשי"ת[17] יחזק את ידיו ויאמץ חילו להוסיף אומץ ופרי ברכה בע"ה[18].

וע"ד[19] הציורים שבמחזורים, אם מציירים צורת אשה, [איורים במחזורי תפילה מודפסים] ודאי יש לצאת במחאה גדולה על מחללי קודש ד' הללו. אע"פ[20] שמצד הדין צורת אדם בסממנים קיל יותר מצורת כוכבים ומזלות, [על פי שולחן ערוך יורה דעה קמא: איסור עשיית צורות] מ"מ[21] לענין זילותא ודאי גריעא טובא. [מצד הזלזול ודאי גרוע מאוד] ומה טוב הי'[22] שיטיב

[ככל הנראה כאן נקטעת האגרת לר' אלי' זלמן ווידרין, וסופה חסר. מכאן ואילך אגרת אחרת, אל הרב מאיר ברלין.]

חמדת ישראל ואדם, נצר תפארה, מר מאיר ברלין [פתיחת אגרת אחרת, אל הרב מאיר ברלין (לימים בר-אילן). האגרת הקודמת, לר' אלי' זלמן ווידרין, נקטעת כאן וסופה חסר] שליט"א, ברכת ד' עליו ועל כל אשר לו באה"ר.

ידידי הנאמן, ראשית-כל הנני מחוייב לבקש מכבוד אהובי סליחה רבה על שתיקתי הארוכה על מכתבו היקר והנכבד, שהייתי מחוייב באמת להשיב עליו מיד, בין מצד חק-אהבתנו ובין מצד הענינים הכלליים הנחוצים הכלולים בו אבל אונסים רבים דחפו לי את הזמן, ובשום-אופן לא עלתה בידי למצא לי עת פנויה כפי הראוי למכתב מסודר בענינים רבי-ערך שנגע בהם כבודו. וכעת גמרתי בדעתי, שעכ"פ[23] טובה תשובה גם בלתי-מסודרת משתיקה מוחלטת.

ויקבל בזה ידידי ברכת מז"ט[24] להולדת הבן היקר שי'[25]. יה"ר[26] שתהי'[27] הנטיעה דומה לגזעה ולשרשה, ויגדל ויהי'[28] לתפארת בישראל, כראוי לנפש מדבית אבא דמר גאון ישראל זצ"ל[29], [הנצי"ב מוולוז'ין, אביו של הרב מאיר ברלין] זי"ע[30] ועכ"י[31], ויקבל ממנו ומכל אשר לו רב נחת ושבע שמחות, לאוי"ט[32], ונס יגון ואנחה. [על פי ישעיהו לה, י]

נשוב לדברים הכלליים:

ע"ד[33] ה"תחכמני". [בית הספר "תחכמוני" ביפו] המצב באמת מסובך, והוא דורש תיקון בלתי מתאחר. מראשית יסודו של מוסד נכבד זה הנחנו עליו תקוות גדולות ונכבדות. אמרנו הוא יהיה לנו למגן נגד זרם טומאת אויר ארץ העמים המתפרץ לתוך א"י[34], ע"י[35] אנשים כאלה שהגלות אכלה כבר יותר מחצי נשמתם הישראלית, והם מוצאים כל עילוי וכל שגב רק במה שהוא גויי ובלבד שיהיה מתורגם עברית, שכמובן גם קפידת הלשון עצמה כשהתוכן נתרוקן יש בו משום חיקוי של גויים גדולים וקטנים, ונשמת ישראל קודש ד' אשר אהב, הולך ומתטשטש באשמת "הני עיזי דמסגן ברישא עדרא". [העזים ההולכות בראש העדר (ארמית; שבת עז)] אמרנו הנה יקום לנו מוסד חי, שיראה לעין כל מה המה החיים הישראליים האמתיים במובן השלם של תחיית האומה. ולמורת לבבנו, הזמן הורה לנו, שלא השגנו מטרה זו עדיין. יש במוסד מעט תורה, מעט יראת שמים, מעט השכלה, אבל רוח חיים כלליים, חיי קודש מקוריים, שיפעם בחזקה באומץ לבב של רוח התחיה הלאומית על בסיס הקודש, זה חסר, ומרחוק אי אפשר כלל להשלים את חסרון הנשמה. ואנכי שדאבון לבבי גדול מאד על משאת הנפש שלא יצאה אל הפועל, הנני בכ"ז[36] עומד ומצפה לאורה שתבא, והמוסד הוא לי אוצר יקר בכללו כמאז, וסוף-כל-סוף הרוחנו הרבה שכבר יש לנו דרך סלולה, לעבוד את עבודת החינוך באה"ק[37] על יסודות היהדות הנאמנה, בקדושת ישראל הטהורה, מצורף ליסוד תחיית האומה, המוכרח לקחת עמו ג"כ[38] את היסודות האנושיים בתור תפקידי החיים, ההולכים ונתבעים ממנו, בהופעת תחיית האומה והארץ.

וכל זמן שהמוסד קיים ביסודו, יש תקוה לרוח חיים שיפוח בו, ע"י עצה ותושיה של איחוד הדעות וההסכמות מפה ומשם.

להציע כעת תכנית מעובדה אי-אפשר לי, אבל חושב אנכי שאם תתמלאנה הדרישות אשר נמסרו בהסכמתי לידי ידידנו הרב הגדול והנכבד באמת מר י. ל. פישמן נ"י[39], [הרב יהודה לייב פישמן (מימון), ממייסדי "המזרחי"] יקבל המוסד על ידן צורה חדשה לטובה בע"ה.

כמו-כן אין ביכלתי כעת לסדר את הגות-לבבי ע"ד "אגודת ישראל" וע"ד "המזרחי", אשר אקוה לימים הבעל"ט[40] לקחת דברים בהם עם כת"ר.

בכלל הננו מרגישים בכל פינה שאנו פונים את חסרון התלמוד המביא לידי מעשה. חושבים הם ביחוד שלמי-אמונים, שכל דבר מתכונן רק ברעותא טבא לחוד, [ברצון טוב בלבד] ושוכחים הם את היסוד הנחוץ של התלמוד, לפתח את עצם הרעיון, שלשמו וזכרו עורגים, ברוח דעה עמוקה ומרוחבה, בשכל ובקורת והתרחבות ההרגשות והרעיונות, ועל כן הולך הכל בעצלתים, עומד כמים מכונסים בעוקה, והתאחדות הדעות השונות לשם כינוס אינה באה כ"א[41] בצורה מיכנית. כבר הגיע הזמן להכריז ש"אגודת ישראל" מוכרחת לקחת לה למטרה את התלמוד של כל האוצרות הרוחנים האצורים בכל פזורי ישראל, בכל הסיעות והפלוגות הנושאות בכללותן את דגל הקודש בשם ד' ותוה"ק[42], בכל עז, וממילא יתפנה דרך של כוון המעשים ע"פ[43] התמצית הכללית של כל הרוחות המתאחדים. ואז יש תקוה, ש"אגודת ישראל" תקבל את שפעה באמת ממקור ישראל בטהרתו, ובאורה וחומה תחיה גם את הדעות המרוחקות מערכי-הקודש הקיימים לנצח נצחים, עד אשר ישוב ופרח ישראל ויכיר בכל עז את כחו לאלהים.

וה"מזרחי" מוכרח הוא, לתקומתו, להשתדל תמיד להוציא-לאור את התוכן החי הצפון ברעיון התחיה הלאומית, ללחום על האמרה המחפירה ש"הציונות דבר אין לה עם הדת", [על פי דברי הרצל בקונגרס הציוני השני (תרנ"ח): "הציונות אין לה דבר עם הדת"] שבתוכה ארס-נחש מונח והכחשה-עצמית נוראה, המכשילה את הכח הפנימי והמקורי של האומה. ה"מזרחי" צריך להזריח אור על הציוניות במעמקי המחשבה, למצא תמיד את הגרעינים החיים שהם מפרים בכח קודש העליון את נצני התחיה ולהבליטם בצורות מאירות וברורות, ואם באה תחלת הקצת הקץ, שבני ישראל ובני יהודה נזרעים בארץ "זרע אדם וזרע בהמה", [ירמיהו לא, כו; ודרשו (סוטה כב): "זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחוד"] וכפירוש המסור: "זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחודא, ובטוחים אנו שאין לנו להתפחד כלל מכל הריסה מוחלטת ע"י עירובם של "בני-אדם שמעשיהם מעשי בהמה" בתוך תנועות תחיתנו; אבל זה הקבוץ של "זרע אדם" צריך להראות בכל פינותיו את צד האדם שבו. דעות ממוצעות ופשרניות, שיש בהן מעין חולשה גופנית ורפיון נפשי, אינן עלולות לנצח בתכונה רבת-פעלים כתכונת התחיה הלאומית שלנו, שרוח ד' אל עולם מתנוסס מכל עבריה. עלינו להזדיין בכח רוחני גדול, בדעות מוחלטות מקוריות וקבועות, העלולות בכח-החיים שלהן להראות את הדרן על כללות השאיפות החדשות, שנוצרו בימינו ברוח ד' המעיר לתחיה את עם-קדשו.

פרטי-דברים אין השעה מוכשרת לי להציע כעת. והנני חותם בברכה ואה"ר[44], כנה"י[45] ונפש ידי"ע[46] דוש"ת[47], מצפה לאור תשועה וגאולה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ר' - רבי
2. ב"ה - ברוך השם
3. עה"ק - עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. הרה"ג - הרב הגאון
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב

10. באה"ר - באהבה רבה
11. ככת"ר - ככבוד תורתו
12. תו"י - תורה ויראה
13. שבאה"ק - שבארץ הקודש
14. ומ"מ - ומכל מקום
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. הנ"ל - הנזכר לעיל
17. והשי"ת - והשם יתברך
18. בע"ה - בעזרת השם
19. וע"ד - ועל דבר
20. אע"פ - אף על פי
21. מ"מ - מכל מקום
22. הי' - היה
23. שעכ"פ - שעל כל פנים
24. מז"ט - מזל טוב
25. שי' - שיחיה
26. יה"ר - יהי רצון
27. שתהי' - שתהיה
28. ויהי' - ויהיה
29. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
30. זי"ע - זכותו יגן עלינו
31. ועכ"י - ועל כל ישראל
32. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
33. ע"ד - על דבר
34. א"י - ארץ ישראל
35. ע"י - על ידי
36. בכ"ז - בכל זאת
37. באה"ק - בארץ הקודש
38. ג"כ - גם כן
39. נ"י - נרו יאיר
40. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
41. כ"א - כי אם
42. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
43. ע"פ - על פי
44. ואה"ר - ואהבה רבה
45. כנה"י - כנפשו היקרה
46. ידי"ע - ידידו עוז
47. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקע

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א מנחם אב תרע"ג **נמען:** הרב יהודה לייב פישמן (מימון)

תוכחה מאהבה: הגיעה שמועה שהרב פישמן זלזל ב'שערי תורה' ובלימודיו בדרשה בבית המדרש של ר' ז' ברנט. הרב קוק מעיד שבחן את התלמידים, ושדווקא מהתלמוד תורה המסורתי צפוי לצמוח דור של ת"ח 'חריפים ושנונים'. אפשר להוסיף בתי ספר עם מדעים, אבל אין להשליך אבן על אוצר הקודש. חורבן נורא יהיה אם ייעלמו החדרים והישיבות, גם אם יבואו במקומם גימנסיות 'מרופדות באמונה'. 'עלינו רק לבנות ולא לסתור'; הערות לתיקון יש למסור לרב קוק עצמו.

עיקרי הדברים

- 'אהבה שאין עמה תוכחה'.
- ערך התלמוד תורה המסורתי.
- שמירת המבצרים העתיקים.
- 'לבנות ולא לסתור'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"א מנ"א[2] תרע"ג[3]

ידידי היקר הרב הגאון החריף ובקי, איש תבונות ורב פעלים, מו"ה[4] יהודה ליב פישמאן [הרב יהודה לייב פישמן (לימים מימון), ממנהיגי "המזרחי"] נ"י[5], שלו'[6] וברכה.

ידידי האהוב,

הנני נשען על דברי חז"ל[7] הק'[8] כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה, [בראשית רבה נד, ג] והנני מוצא את עצמי מחוייב לבא לכת"ר[9] בדברי אלה כחק ידידותנו הנאמנה, בתוכחת מגולה.

באה אלי שמועה, שלא אוכל להכחישה כליל מרוב פרסומה, שכת"ר[10] במשא אשר נשא בביהמ"ד[11] של ר"ז ברנט, דבר סרה על המוסד הקדוש "שערי תורה" [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו; ראו (כרך ב', אגרת תשכג)] וזלזל את הת"ת[12] ולימודיה. ממש נחרדתי לשמועה כזאת, ולולא האמון הגדול שהנני בטוח בהאישיות שעל ידו באה לי ידיעה זו לא הייתי מאמין דבר זה על ת"ח[13] ותיק ככת"ר[14].

ידידי, לא זו הדרך, להרס בידים את מוסדותינו הקדושים, אוצרות חיינו. יוכל איש להעלות על דעתו שהזמן דורש מאתנו להוסיף בתי-ספר, מצורפים עם מדעים שונים, עם תכסיסים שהדור נוהה אחריהם, ובלבד שרוח התורה וקדושת אמונת אומן תהיה חיה בהם, אבל כמה נורא הדבר אם בשביל מחשבות כאלה יהין איש להשליך אבן על אוצר הקודש החי ומתקיים. אנכי לא פעם אחת בחנתי את תלמידי הת"ת, והנני מעיד נאמנה שתקוה להעמיד לנו דור של ת"ח יראי ד' וחושבי שמו, דבקים באהבת תורה ויראת שמים, חריפים ושנונים, כימי עולם, דוקא מהמוסד הקדוש נשקפה לנו, ודוקא מצורתו המסורתית הקדושה ההולכת בעקבות שלמי אמוני עם ד' גדולי התורה והיראה מעולם. והחיל הזה אשר נגע ד' בלבבם, ידע ידידי, שלעולם יהיה המנצח הפנימי בחיי האומה, ודוקא מבית המדרש העתיק

וממתמידיו תצא תורה ואורה לישראל, גם בעת אשר רבים יפנו אחרי דרכים שונים, פונים לכמה סגנונים.

וביחוד חלילה חלילה ל"המזרחי", בתור מפלגה דוגלת בדגל התורה והיראה, לעפר בעפר את מחמדי לבבנו.

דומה אני שאיזו סיבה מוזרה לי גרמה, שנכשל כת"ר[15] בלשונו, וחובה עליו לתקן את המעוות, וק"ו[16] שלא יוסיף ללכת חלילה בדרך מסוכנה זו הלאה. יחזיק כת"ר בכלל גדול זה, שעלינו רק לבנות ולא לסתור, להוסיף ולא לגרע. ולא עוד אלא שעם כל מה שאנו מראים פנים של הסכמה לפעמים גם על דרכים חדשים, אם אינם הולכים לפרוץ גדרות עולם, ידע נדע שסוף כל סוף עלינו לנצור מכל משמר את המבצרים העתיקים. חורבן נורא הוא לישראל, חלילה, אם יאפסו ח"ו[17] החדרים, בתי הת"ת, והישיבות, ע"פ[18] צביונם העתיק, אפילו אם יבאו תחתיהם בתי-ספר וגימנסיות מרופדות ברפידות של אמונה ויראת שמים. אין אנו בטוחים בכל המכונות המורכבות, ואין אנו יכולים לקוות מהן תוצאות לטובה רק אם יהיו לנו מרכזים העומדים בהוד קדושתם ועתיקותם, בלתי לדי לבדו, דגולים ע"פ הסדר הרצוי לזקני עם ד' גאונים וצדיקים, שהם לנו לעד לעטרת תפארת ועדי עד יהיה פארם עלינו, ובאורם נראה אור. אל תגעו במשיחי. [תהלים קה, טו]

בטוח אני בישרת לבו של כת"ר, שיקבל באהבה וברצון את דברי אלה, אע"פ[19] שהם דברי תוכחה. כי לא לפני חנף יבא. והנני מביע את האמת אשר בלבבי לכת"ר מרוב חבתי ואהבתי הנאמנה. ואבקשו מאד מאד, שיזהר להבא מלדבר שום דבר דופי על המוסד העתיק והקדוש שע"ת[20] אשר שמש וישמש לנו למגדל אורה ואוצר חיים לתורה ויראה, לגדל צאן קדשים טהורים ישרים ובני עניים שמהם תצא תורה. ואם יש לו איזה דברים להעיר ע"ד[21] תיקונים יטיב להודיעני דבר דבור על אפניו, ועד כמה שהאפשרות נותנת, ע"פ התכנית המדויקת של מגמת המוסד הקדוש הנ"ל[22], נראה בעה"י[23] לתקן בכל דבר הדורש תיקון, שלא ימלט מזה כל מפעל אנושי. ואז יברכוהו טובים ויהיו דבריו לרצון ולתועלת בעה"י.

והנני בזה ידידו חותם בברכה ודוש"ת[24] באה"ר[25],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. מו"ה - מורנו הרב
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
8. הק' - הקטן
9. לכת"ר - לכבוד תורתו
10. שכת"ר - שכבוד תורתו
11. בביהמ"ד - בבית המדרש
12. הת"ת - התלמוד תורה

13. ת"ח - תלמידי חכמים
14. ככת"ר - ככבוד תורתו
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. וק"ו - וקל וחומר
17. ח"ו - חס ושלום
18. ע"פ - על פי
19. אע"פ - אף על פי
20. שע"ת - שערי תורה (שם מוסד חינוך ביפו)
21. ע"ד - על דבר
22. הנ"ל - הנזכר לעיל
23. בעה"י - בעזרת השם יתברך
24. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
25. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א תשרי תרע"ד - יפו **נמען:** הרב אריה לייב גרבמן (?)

אין אפשרות לשלוח אתרוג מעבר לים עכשיו, ואין להעיד במברק על כשרות על סמך מכתב שהופץ לאלפים. אפשר לסמוך רק על חותמת הרב קוק על התיבה, או על מכתב בכתב ידו. 'שערי תורה' הוא מוסד נעלה, והרב קוק מקווה לייסד ישיבה כראוי. המכתב שהודפס זויף.

עיקרי הדברים

- אין אישור כשרות במברק.
- ישיבה עתידית.
- מכתב מזויף.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3] י"א תשרי תרעדל"ת

כ'[4] ידי"נ[5] הרה"ג[6] היקר ומרומם בתו"י[7] מוהר"א[8] ליב גיברמאנן שליט"א[9], וכא"ל[10] וברכה באה"ר[11].

יקרתו מועש"ק[12] נצו"י[13] העבר הגיעה לידי היום. וע"ד[14] שילוח אתרוג מעבר לים אין במציאות שום אפשרות כעת ולהודיע בדעפעשע [במברק] את הבטחון של הכשרות על סמך מכתב שנפוץ לאלפים, פשוט שא"א[15]. ע"כ[16] אי אפשר לסמוך כ"א[17] כשיהי'[18] חותמי על התיבה ממש, או לפחות במכתב בח"י[19], שהאיש שנשלח אליו למכור מוחזק לנאמן, ושהאתרוגים יצאו מהאגודה של "אתרוג הכשר". [אגודה שהקים הרב קוק לשיווק אתרוגים מארץ ישראל בהשגחה, בלא חשש הרכבה] וזו"ז[20] אין לי כח להעיד. מאד צר לי שלא אוכל למלאות את חפץ הרב הגדול הד"ר[21] הנכבד שליט"א. והנני באה"ר דוש"ת[22] בחבה יתירה נודעת.

ה"ישיבה" "שערי תורה" [ראו (כרך ב', אגרת תקע)] היא מוסד נכון ונעלה מאד, ואנכי יש לי חוץ מזה איזה תלמידים בחורים, שהנני תומכם בע"ה[23], ואקוה ליסד בחסדי השי"ת[24] ישיבה כהוגן. ו"גדולה" שקרא ידי"נ הרב"מ[25] ד"ר[26] לוין [ככל הנראה הרב ד"ר בנימין מנשה לוין] שי'[27] הוא ע"ש[28] האיכות מרוב חבתו או ע"ש התקוה בעה"י[29]

ידי"ע דוש"ת באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

המכתב הנדפס נזדייף, ג"כ[30], כמו שיראה כת"ר[31] ההבדל בינו ובין הנדפס פה הנ"ל[32]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ' - כבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. הרה"ג - הרב הגאון

7. בתו"י - בתורה ויראה
8. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. וכא"ל - וכל אשר לו
11. באה"ר - באהבה רבה
12. מוע"ק - מוערב שבת קודש
13. נצו"י - נצבים וילך (שבוע הפרשות)
14. וע"ד - ועל דבר
15. שא"א - שאי אפשר
16. ע"כ - על כן
17. כ"א - כי אם
18. כשיהי' - כשיהיה
19. בח"י - בחתימת ידי (ידם)
20. וזו"ז - וזה וזה
21. הד"ר - הדוקטור
22. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
23. בע"ה - בעזרת השם
24. השי"ת - השם יתברך
25. הרב"מ - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ב, מ (למשל: בנימין + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. ד"ר - דוקטור
27. שי' - שיחיה
28. ע"ש - עיין שם
29. בעה"י - בעזרת השם יתברך
30. ג"כ - גם כן
31. כת"ר - כבוד תורתו
32. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' אדר תרע"ה **נמען:** ד"ר יהודה מגנס

תודה לנדיבי אמריקה, אבל העזרה 'טיפה' מול ים הצורך. 'שערי תורה' ביפו קיבל מהקופה האמריקאית רק מאות פרנקים, והוא צפוי לרעב. 'להצלה מרעבון אין חילוק בין סגנוני דעות'. דרישת שלום וגם בקשה לברנדייס ולי' ז' לוין־אפשטיין.

עיקרי הדברים

- עזרה מעטה.
- 'שערי תורה' בסכנה.
- אין הבדל דעות בהצלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ג' אדר העת"ר[2]

ברכה ועתרת שלו'[3] לכבוד הדרת גדול המעשה הרב הגדול בישראל ובאדם, נודע למשגב מר ד"ר[4] מגנוס [יהודה לייב מאגנס, ממנהיגי יהדות ארצות הברית ומראשי "הג'וינט"] שליט"א[5], אחדשה"ט[6],

אדוני הנעלה.

מארץ הגולה אני מריץ את מכתבי לכבוד הדרתו. מאת ד' היתה הנסבה שנסעתי בקיץ העבר במחשבה ע"ד[7] אסיפת אגודת ישראל, שהתעתדה להיות ושחשבנו אדותה נכבדות ע"ד מצב אה"ק[8], והנה פרצה המלחמה וא"א[9] לי כעת לעשות את דרכי אל הקודש עד יחנן ד' וישים נתיבות בטוחות ודרך ישרה וירחם על עמו ועולמו ויאמר לחרב המשחית הרף. והנה קול אנחת בת ציון באה אלי, מצב אחינו היושבים באה"ק[10] המורה ואיום מאד. אמנם הגדילו לעשות נדיבי אחינו באמריקה, ולעד יזכר לטובה ולברכה הדרת כבודו המנצח על המעשים הגדולים הללו, שפקוח אלפי נפשות תלויים בהם, אבל הישועה עדנה רחוקה ולמול ים הצורך המוכרח לטיפה נחשבת העזרה השלוחה מכבר, וחובת הזירוז תוקפת אותנו מבלי הרף לזרז ולחזור ולזרז למזורזים.

ביחוד הגיעה אלי ידיעה מיפו ע"ד המוסד הנכבד, הכולל מפעלים נכבדים, "שערי תורה" ובית התבשיל ובית המלאכה, [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו ומוסדותיו; ראו גם (כרך ב', אגרת תקע)] שראוי הוא מאד להיות נתמך באהבה בכל עת ובפרט לעת כזאת. והנה עזרתו שקבל מהקופה האמריקאית כלא נחשבה, מאות פרנקים אחדים, והמוסד הנ"ל[11] וכל אגפיו, מוריו, תלמידיו וכל התלויים במעמדו הנם צפויים לחרפת רעב ולסכנת משבר כללי, וכמה הלב דואג על צערם של יקרים הללו ועל המוסד היקר הזה, המאחד תורה אמונת-אומן ודרך-ארץ ויגיע כפים על אדמת הקודש, שלא יפול בנופלים. וע"כ[12] תכון בזה עתירתי קדם הדרת כת"ר, יזדרז נא ברב כח נדיבות רוחו הנעלה, לצאת לעזרת המפעל הנעלה הזה, ותהיה נא ברכתו ועזרתו מוקדמת לבא כי כשל כח הסבל לחכות, ביחוד מר מאד גורל המוסדים ההולכים בדרך אבותינו העתיק שאין להם תומכים, ובמעמד נורא כזה ראוי בודאי לשים לב, כי להצלה

מרעבון אין חלוק בין סגנוני דעות ומהלכי חיים וחובת העזרה המהירה צריכה להופיע במועד היותר מוקדם להציל נפשות רבות.

אקוה שכת"ר[13] ישים לבו הטהור לדברי, היוצאים מקרב לבי הנשבר על שבר בת עמנו וממולא בצפית ישועה ורחמים לאור פדות ורוממות קרן, אשר יזריח ד' מתוך האופל לבת יעקב הנהלאה אסירת התקוה מאז ועד עולם לשגבה ישע ולתן מציון ישועה.

והי'[14] זה שלו' וברכת עולמים, כנפשו הרוממה ונפש ידי"ע[15] דוש"ת[16] ברב אהבה ורחשי כבוד ויקר

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

בהדרת כבוד הנני מביע בזה את ברכת שלומי לכבוד האדון המרומם העסקן הנעלה מר ברנדיס [לואיס ברנדייס, מנהיג הציונות בארצות הברית] ולכבוד ידידי רב המפעל והמעשה מר זאב הלוי לוין-אפשטיין [זאב לוין-אפשטיין, מעסקני היישוב ואחד ממייסדי רחובות] שי'[17]. תהי'[18] ידם נא נטויה לטובה להרבות עוד פעולה וצדקה לעניי ציון עד ירחם ד' וישים שלו' בארץ, ובת ציון תשובב ישע ופדות, וגם אליהם עתירתי לרחם על המוסד היקר הנ"ל "שערי תורה" ביפו ולפקדו במוקדם בתמיכה הגונה, כראוי לו מאד מאד מרב דחקו ולחצו, ונכבדה היא המטרה להחזקת מעמדו בקודש.

בבטחוני שישימו לבם הטהור לדברי, הנני חותם בברכתי ישאו ברכה מאת ד' ונזכה לבשר ולהתבשר תמיד אך טוב וחסד מעם ד' ונחלתו. ולראות בציון ישועת ישראל בקרוב, כנפשם היקרה ונפש ידידם דו"ש[19] וטובם באהבה ורחשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. העת"ר - השנה תרע"ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. שלו' - שלום
4. ד"ר - דוקטור
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
7. ע"ד - על דבר
8. אה"ק - ארץ הקודש
9. ואי"א - ואי אפשר
10. באה"ק - בארץ הקודש
11. הנ"ל - הנזכר לעיל
12. וע"כ - ועל כן
13. שכת"ר - שכבוד תורתו
14. והי' - והיה
15. ידי"ע - ידידו עוז
16. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
17. שי' - שיחיה
18. תהי' - תהיה
19. דו"ש - דורש שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשכד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' אדר תרע"ה **נמען:** הרב רפאל אהרן בן שמעון, רב קהיר

חזרה על הבקשה לעזור לישערי תורה ביפו דרך נדיבי קטאווי ביי.

עיקרי הדברים

- עזרה לישערי תורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ד' אדר העת"ר[2]

שלו'[3] רב לכ'[4] ידי"נ[5] הרב הגאון המובהק רב חסד אוצר תו"י[6] מו"ה[7] רפאל אהרן נ' שמעון [הרב רפאל אהרן בן שמעון, רבה הראשי של קהיר; ראו (כרך ב', אגרת תשכב)] שליט"א[8], האבד"ק[9] קהירה יצ"ו[10].

אחדשה"ט[11] באה"ר[12],

בשבתי בגולה נעצר מאז נסעתי בקיץ העבר למטרת אסיפת אג"י[13] עד אשר ירחם ד' להשיבני לאה"ק[14] שמעתי קול נאקת אחינו יושבי אה"ק[15] נורא מאד, ד' ירחם וביחוד באה אלי צעקת המוסד הקדוש "שערי תורה" ואגפיו ביפו, [ראו (כרך ב', אגרת תשכג)] והנה מחריד מאד צפויים הם ח"ו[16] לחרפת רעב ומשבר, ד' ירחם. ע"כ[17] באתי לעורר בזה מדת טובו דמר ידי"נ שליט"א לעשות כל אשר תשיג ידו הנדיבה למסעד המפעל הק'[18] הנ"ל[19], ביחוד אצל הנדיבים השרים קטאבי ביי נ"י[20] שתמיד היו מתומכי המוסד הנ"ל, ובעת צרה כזאת אקוה שיוסיפו אומץ להחיש ישועה והצלה קרובה בעזה"י[21], ואם קשה השילוח ישר מפני החירום הנני אני העני מפה מוכן בל"נ[22] להמציא לידם כל האפשר דימטי לידי ממר בעה"י[23], ואקוה שכתר"ה[24] שי'[25] יזדרז לדבר מצוה רבה זו וברכת אובדים אחים רעבים מיחלים להושע עליו תבא, והנני בזה חותם בברכה וצפיית ישועה קרובה כנה"ר[26],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

באה"ר אדר"ש[27] ידי"נ הרב הגאון ר'[28] מנדל הכהן שליט"א ואבקשו ג"כ[29] להיות מזורז בדבר העזרה המהירה הדרושה כעת לאה"ק בכלל ולמוסד הק' הנ"ל בפרט ויהיו נא מטובם לכבדני במכתב קדשם שיהי'[30] לי למשיב נפש בשבתי בגלותי' והי'[31] זה שלו' וברכה נאמנה כנה"ר ונפש דוש"ת[32] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. העת"ר – השנה תרע"ה (1914/1915) – בצירוף אותיות
3. שלו' – שלום
4. לכ' – לכבוד
5. ידי"נ – ידיד נפשי
6. תו"י – תורה ויראה

7. מו"ה – מורנו הרב
8. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. האבד"ק – האב בית דין קהילת
10. יצ"ו – ישמרה צורה ויחייה
11. אחדשה"ט – אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר – באהבה רבה
13. אג"י – אגודת ישראל
14. לאה"ק – לארץ הקודש
15. אה"ק – ארץ הקודש
16. ח"ו – חס ושלום
17. ע"כ – על כן
18. הק' – הקטן
19. הנ"ל – הנזכר לעיל
20. נ"י – נרו יאיר
21. בעזה"י – בעזרת השם יתברך
22. בל"נ – בלי נדר
23. בעה"י – בעזרת השם יתברך
24. שכתר"ה – שכבוד תורתו רום הדרתו
25. שי' – שיחיה
26. כנה"ר – כנפשו הרמה
27. אדר"ש – אחר דרישת שלום
28. ר' – רבי
29. ג"כ – גם כן
30. שיהי' – שיהיה
31. והי' – והיה
32. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשכה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' אדר תרע"ה **נמען:** ד"ר יהודה מגנס ולואיס ברנדייס

בקשה קצרה לעזור לישערי תורה', לבית התבשיל ולבית המלאכה ביפו, שקיבלו עזרה פעוטה. הבקשה מופנית גם ללוין־אפשטיין.

עיקרי הדברים

- עזרה לישערי תורה'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ד' אדר העת"ר[2]

לכבוד הרב החכם המפורסם רב פעלים מר ד"ר[3] מגנוס [יהודה לייב מאגנס; ראו (כרך ב', אגרת תשכג)] נ"י[4] וכ'[5] האדון הנעלה מר ברנדיס [לואיס ברנדייס, מנהיג הציונות בארצות הברית] נ"י שלו'[6] רב.

בהיותי יושב בגולה ומקשיב לקול צעקת אחינו באה"ק[7] הבאה ע"י[8] הידיעות הבאות מהתם, הגיעה לי ידיעה ע"ד[9] מצב המוסד הנכבד "ישערי תורה" ביפו ובית התבשיל ובית המלאכה שעמו כי נורא ואיום הוא, ומקופת התמיכה האמריקאית השיגו רק עזרה פעוטה מאד. ע"כ[10] אבקש בזה מכבוד הדרתם שישימו נא לבם למצב המוסד הנכבד הנ"ל[11] ואגפיו מוריו ותלמידיו ויחושו נא לעזרתו בעת צרה כזאת אשר באו מים עד נפש.

בבטחוני שיואילו בטובם לשים לב לדברי הנני חותם בברכה ורגשי כבוד כנפשם היפה ונפש המצפה לתשועת ד' על עמו ונחלתו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

הנני באה"ר[12] דו"ש[13] כ'[14] ידידי האדון הנכבד רב הפעלים מר אלי' זאב הלוי לוין-אפשטין נ"י, ויהיו נא דברי הקצרים האמורים בזה היוצאים מקרב לב עמוק נשבר מאד לדאגת המעמד הנורא של אחינו באה"ק בכלל ולמצב המוסד היקר שע"ת[15] ואגפיו בפרט ערוכים גם להדרת כבודו, ובטוב לבבו וחכמתו יעשה ויוכל בע"ה[16] להחיש תשועה לנדכאים יושבי ארץ אבותינו הק'[17], והנני בזה ידידו מוקירו ודוש"ת[18] ברגשי כבוד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. העת"ר - השנה תרע"ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. ד"ר - דוקטור
4. נ"י - נרו יאיר
5. וכ' - וכבוד
6. שלו' - שלום
7. באה"ק - בארץ הקודש

8. ע"י – על ידי
9. ע"ד – על דבר
10. ע"כ – על כן
11. הנ"ל – הנזכר לעיל
12. באה"ר – באהבה רבה
13. דו"ש – דורש שלום
14. כ' – כבוד
15. שע"ת – שערי תורה (שם מוסד חינוך ביפו)
16. בע"ה – בעזרת השם
17. הק' – הקטן
18. ודוש"ת – ודורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשלב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג אייר תרע"ה - סנט גאלן **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ

תיקון תרומות ומעשרות צריך חיזוק, ובזמן המלחמה רוב התבואה נאכלת בארץ, כך שהתקלה חמורה יותר. הכוללים ויאגודת ישראל' אינם יכולים לממן, וצריך מאה ועשרים פרנק לחודש. הרב קוק מבקש את עזרתו, וגם עזרה ל'שערי תורה' ביפו, שהוא 'עזוב מכל צד'.

עיקרי הדברים

- מימון העישור בזמן המלחמה.
- 'שערי תורה' עזוב.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1], ס"ט גאללין, כ"ג אייר העת"ר[2]

שלו'[3] וברכה לכ'[4] ידידי היקר הרב המאוה"ג[5] אוצר תורה יראה וחכמה, כליל חמודות, רב פעלים לצדקת ד' בישראל מו"ה[6] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ [ראו (כרך ב', אגרת תקפד)] שליט"א[7],

אחדשה"ט[8] באה"ר[9],

מטרדת צוק העתים עברו ימים רבים, ימים של צער ונדודים, ולא פקדתי את כ'[10] ידידי כתר"ה[11] כראוי במכתבי ידידות. אקוה שיבין איך נבוכו מחשבותינו מעוצם סערת הזמן ומכל אשר עבר על אה"ק[12] ובניה ומצער ריחוק מבית מאויינו ארץ חמדתנו ת"ו[13]. יזכנו השי"ת[14] לשוב לשוש במשוש הררי ציון להתענג בנועם זיו קדשם וחיי נשמות מתק אוירם.

אקוה שלא ימוד לי, ידידי כתר"ה, כמדתי וימהר להשיבני ולכבדני במכתביו האהובים.

ועל של עתה באתי ע"ד[15] אשר עוררוני מירושלים ת"ו בענין תיקון תרומ"ע[16], [ראו (כרך ב', אגרת תשכט), (כרך ב', אגרת תשלא)] אשר רבות עמלנו בו וביחוד בנסיעתנו אשתקד, וכעת הדבר צריך חיזוק מרובה, ובקשו ממני מכתב לועדי המושבות ביהודה ובגליל, שהנני ממהר בעזה"י[17] לשלח כראוי בחזוק ואמוץ, ויותר שהדבר דורש התחזקות מצד דוחק המצב וסערת הזמן החמור, נתכפל באשר כל התבואות והפירות כמעט נאכלים באי"י[18] עצמה, שתקלת הטבלים, חלילה, חמורה הרבה יותר מבזמנים הרגילים של הוצאתם לחו"ל[19] כידוע. והנה החלק של ההוצאה, שהיתה נתנת מירושלים מהכוללים, אין כעת מה לחשוב ע"ז[20], כי הכל דלל וחרב עד ירחם ד', ומה גם החלק הנועד מאז להנתן מאגודת ישראל, סכום ההוצאה הדרושה כעת לפי מכתבם עולה מאה ועשרים פרנק לחודש, ע"כ[21] אבקש בזה מכתר"ה[22], יתאמץ נא למען קדושת זכות הרבים וקיום פליטת קדושת ארץ חמדתנו וזכות קיום המצות התלויות בה, שאליהם עינינו ולבנו, להוציא אל הפועל את דבר עזרת ההוצאה הדרושה עד כמה שתשיג ידו הטובה, ונחזיק בזה ידים רפות ויתאמצו העוסקים בעבוה"ק[23], שליחינו הנכבדים בערי יהודה והגליל, במושבות ובחוות, ולא יבוטל יסוד הקודש אשר נתבסס בעזה"י במכונו באה"ק[24].

בבטחוני שישים כתר"ה, בכל חום אהבת התורה והמצוה וחבת הקודש, קדושת הארץ ומצותיה, אשר בלבבו הטהור, את לבבו לדברי, ועשה יעשה וחפץ ד' בידו יצלח להרים את התרומה הדרושה למטרת הקודש, הנני בזה מקצר ואומר שלו' וברכה באה"ר, כנה"ה[25] ונפש ידי"ע[26] דוש"ת[27] מצפה תשובתו במוקדם, ברגשי כבוד וידידות,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ודאי קבל כתר"ה את הנדפס מחוברת המסען שנשלח על האדרסה של הרב ד"ר[28] נובל [נחמיה נובל מפרנקפורט] נ"י[29]. הנ"ל[30].

מדי דברי אעיר את לב כתר"ה ידי"נ[31] שליט"א, אולי יוכל לעשות איזה טובה למוסד "שערי תורה" ביפו. [ראו (כרך ב', אגרת תשכג)] לבי הומה עליו ועל גורל המלמדים, ת"ח[32] יקרים, ובני העניים הנזקקים לבית התבשיל של העובדים בו, גם לרבות בית המלאכה שהוא ג"כ[33] חטיבה יפה, וטוב הדבר שדגלו מסור בידי שלומי אמונים. בצוק העתים הללו הוא נעזב יותר משארי המוסדות. ירושלים סוף כל סוף נפקדת תל"י[34] ברבת בני עם ד', והמוסדות אשר לרוח הזמן הלא ישנם רבים תומכים ומחזיקים בהם, אמנם זה המכון לתורה ולתעודה ללמוד גפ"ת[35] והדרכה נאמנה ביראת ד' כימי עולם, ובהיותו עומד ביפו, הרי הוא עזוב מכל צד, חושב אני למצוה רבה להתאמץ להחזיק בו. ואקוה שיעשה כתר"ה כחכמתו ונדבת רוחו להמציא לו עזרה, והנני בזה כופל את תודתי למפרע על המחשבה ועל המעשה, על ההשתדלות ועל הפעולה, אשר אקוה שתעלה בידי מר חביבי שליט"א בעזה"י. הנ"ל

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. העת"ר - השנה תרע"ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. כ' - כבוד
11. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
12. אה"ק - ארץ הקודש
13. ת"ו - תבנה ותכונן
14. השי"ת - השם יתברך
15. ע"ד - על דבר
16. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
17. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
18. בא"י - בארץ ישראל
19. לחו"ל - לחוץ לארץ
20. ע"ז - על זה
21. ע"כ - על כן
22. מכתר"ה - מכבוד תורתו רום הדרתו
23. בעבוה"ק - בעבודת הקודש

24. באה"ק - בארץ הקודש
25. כנה"ה - כנפשו הטהורה
26. ידי"ע - ידידו עוז
27. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
28. ד"ר - דוקטור
29. נ"י - נרו יאיר
30. הנ"ל - הנזכר לעיל
31. ידי"נ - ידיד נפשי
32. ת"ח - תלמידי חכמים
33. ג"כ - גם כן
34. תל"י - תודה לא-ל יתברך
35. גפ"ת - גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)